

Hüseyin Çelik

Prof. Dr., Adıyaman Üniversitesi
İslami İlimler Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı
Prof. Dr., Adıyaman University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Tafsir
Adıyaman/Turkey

hcelik@adiyaman.edu.tr

ORCID: 0000-0002-0400-7336

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Date Received: 26.01.2023

Kabul Tarihi/Date Accepted: 22.06.2023

Yayın Tarihi/Date Published: 27.06.2023

Yayın Sezonu/Publication Season: Haziran/June 2023

DOI: <https://doi.org/10.54958/iad.1242789>

Atıf/Cite as: Çelik, Hüseyin. “Şîa Mezhebinin Kur’an Anlayışı”. *İslami İlimler Araştırmaları Dergisi* 13 (Haziran 2023), 1-28. <https://doi.org/10.54958/iad.1242789>

İntihal Taraması/Plagiarism Detection

Bu makale özel bir yazılımla taranmış ve intihal tespit edilmemiştir.
This article was scanned with a special software and no plagiarism was detected.

Şîa Mezhebinin Kur’an Anlayışı

Öz

Şîa mezhebinin ortaya çıkışı ve temel düşünce yapısı siyasî içeriklidir. Hz. Peygamber’in vefatından hemen sonra başlayan “halifenin kim olacağı” sorunu giderek büyümüş ve farklı siyasî-dinî düşüncelerin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Siyasî alanda başlayan tartışmalar dinî zemine kaymış ve farklı dinî-siyasî gruplar ortaya çıkmıştır. Şîa’nın Kur’an’a yaklaşımı da siyasî olmuştur. Kur’an anlayışları, siyasî görüşlerinin gölgesinde kalmıştır. Önce kendi siyasî düşüncelerine göre inanç esasları oluşturmuş, daha sonra da bu inanç esaslarına göre Kur’an’ı açıklamaya çalışmışlardır. Şîa’nın Kur’an’a yaklaşımlarını tek bir şekilde değerlendirmek mümkün değildir. Diğer siyasî mezheplerde olduğu gibi Şîa mezhebinde de zaman içerisinde bazı değişiklikler yaşanmıştır. İlk dönem Şîa düşüncesi ile sonraki dönemi birbirinden farklılıklar göstermektedir. Şîa’ya göre Kur’an’ın her âyeti anlaşılma bakımından aynı seviyede olmayıp kendi arasında dörde ayrılır. Kur’an’da yer alan bazı bilgiler sadece Allah’a aittir. Ondan başka kimse onları bilemez. Bazı bilgileri Arapça bilen herkes bilebilir. Bunları bilmek için Arapça bilmek yeterlidir. Bazı bilgiler Kur’an’da mücmel olarak bulunurlar. Bunları bilmek için sadece Arapça bilmek yeterli değildir. Bazı bilgileri ise sadece Hz. Peygamber ve imamlar bilir. Şîa’nın içerisinde Kur’an’ın değiştirildiğine inananlar olduğu gibi bunu kabul etmeyenler de bulunmaktadır. Tahrifin varlığını kabul edenler bilhassa da Ehl-i Beyt hakkında birçok ayetin Kur’an’dan çıkarıldığına inanırlar. Şîa mensupları arasın-

da Kur'an'ın bizzat Hz. Peygamber hayatta iken toplatılarak bir kitap haline getirildiğine inanalar olduğu gibi bunun Hz. Peygamberin vefatından sonra yapıldığını kabul edenler de bulunmaktadır. Her ayetin bir zahiri bir de batını manası olduğunu kabul ederler. Önemli olan ise batınî manalardır. Bunu da sadece imamlar bilebilir. Kendi görüşlerine uyan âyetleri muhkem kabul ederlerken diğerlerini de müteşabih olarak kabul etmişlerdir. Onlara göre tüm kıraatlar ictehad mahsulüdür.

Anahtar Kelimeler: Şîa, Mezhep, İmam, Kur'an, Masumiyet, Hilâfet.

Understanding of the Qur'an of the Shia Sect

Abstract

The emergence of the Shia sect and its basic structure of thought have a political content. The question of "who will be the caliph", which started after the death of the Prophet, gradually grew, and his different politics prepared the ground for the formation of his religious thoughts. The discussions that started in the political field shifted to the religious ground and different religious-political groups emerged. Shia's approach to the Qur'an has also been political. Their understanding of the Qur'an has remained in the shadow of their political views. First, they established the principles of belief according to their own political ideas, and then they tried to explain the Qur'an according to these principles of belief. It is not possible to evaluate Shi'a approaches to the Qur'an in a single way. As in other political sects, there have been some changes in the Shia sect over time. The first period of Shia thought and the next period show differences from each other. According to Shia, each verse of the Qur'an is not at the same level in terms of Deciphering, but is divided into four among itself. Some of the information contained in the Qur'an belongs only to Allah. No one knows about them but him. Anyone who knows some information in Arabic can know. It is enough to know Arabic to get to know them. Some information is contained in the Qur'an as closed (mujmal). It is not enough to know only Arabic to know these things. Only the Prophets and Imams know some of the information. There are those who believe that the Qur'an has been changed within the Shi'a, as well as those who do not accept it. In particular, they believe that many verses have been revealed about the Ahl al-Bayt. There are those who believe that the Qur'an was collected and made into a book while the Prophet was alive, as well as those who accept that it was made after the Prophet's death. They accept that each verse has an external and an western meaning. The important thing is the western meanings. Only the imams can know this too. While they accepted the verses that fit their views as muhkam, they accepted the others as mutashabih. According to them, all qiraats are the product of ijtehad.

Keywords: Shia, Sect, Imam, Quran, Innocence, Caliphate.

Giriş

Halifelğin Hz. Ali ve onun neslinden gelen kimselerin hakkı olduğunu savunan ve bu düşünce çerçevesinde şekillenen Şîa mezhebi ilk kez Kerbelâ hadisesinden sonra ortaya çıkmaya başlamış ve düşünce yapısını tamamen imâmet anlayışı üzerine bina etmiştir. İsmet, mehdîlik, ric'at, meâd, bedâ ve takiyye gibi inanç esasları da İmâmet inancı etrafında şekillenmiştir.

Şîa'nın sahip olduğu siyasî düşünce ve bu düşünce çerçevesinde gelişen inanç yapıları onların Kur'an anlayışlarına doğrudan etki etmiştir. Şîa mezhebi kendi içerisinde farklı kollara ayrılrsa da ağırlık merkezini İmâmiyye Şîası oluşturmaktadır. Biz de "Şîa'nın Kur'an Anlayışı" başlığı altında İmâmiyenin Kur'an'a yaklaşımını inceleyeceğiz.

Şîa'nın Kur'an'a yaklaşımlarını tek bir şekilde değerlendirmek mümkün değildir. Diğer siyasî mezheplerde olduğu gibi Şîa mezhebinde de zaman içerisinde bazı değişiklikler yaşanmıştır. Onun için ilk dönem Şîa düşüncesi ile sonraki dönemi aynı ölçekte değerlendirmek doğru olmayacaktır. Çünkü her iki dönem arasında ciddi manada farklılıklar görebilmek mümkündür. "Ahbâriyye" ve "Usûliyye" diye kendi içerisinde iki gruba ayrılan İmâmiyye Şîa'sının Kur'an'a yaklaşımları ve Kur'an hakkındaki düşünceleri de bir değildir.

Kurucusu Muhammed Emin el-Esterâbâdî (1033/1624) olarak kabul edilen *Ahbariyye*, imâmların mutlak otoritesine bağlılık esası üzerine bina edilmiştir. Muhammed Emin el-Esterabâdî, kendi döneminden önce bulunan fakat sistemleştirilmemiş olan Ahbâriyye metodunu titizlikle incelemiş ve onu bağımsız bir ekol haline getirmiştir. Bu düşünceye göre dinin temel kaynağı imâmlardan gelen yazılı ve sözlü bilgilerdir. Kur'an hakkında da imâmların görüşleri esastır. Onlar Allah tarafından görevlendirilmiş olduklarından onlardan gelen bilgiler kesinlik ifade eder ve dinin aslıdır.¹

"Gaybet" döneminin başlamasından itibaren (260/873) İmâmiyye Şîası içinde ortaya çıkan *Usûliyye* ise Ahbâriyye'nin aksine, dinî hükümlerin tespit edilmesi ve anlaşılması konusunda istidlal metodunu benimsemiştir. Usûlilere göre dinin kaynağı kitap, sünnet, icmâ ve akıldır. Kitap ve sünnet en muteber kaynaklar olup ancak akılla anlaşılır. İmâmların verdiği hükümler husûsi olup umuma uygulanmayabilir. Gaybet esnasında hükümler içtihad ve fetva usullerine başvurulurak elde edilir.²

Şîa'ya göre Kur'an'ın her âyeti anlaşılma bakımından aynı seviyede olmayıp kendi arasında dörde ayrılırlar. Bazı bilgiler sadece Allah'a aittir. Ondan başka kimse onları bilemez. Kıyametin ne zaman kopacağıın bilgisi bu türden bir bilgi-

¹ Sabuhi Şahavatov, "İmâmiyye Şîası'nın Kur'an'ın Tahrifi Konusuna Yaklaşımı", *Usûl: İslami Araştırmaları* 22 (2014), 47.

² Şahavatov, "İmâmiyye Şîası'nın Kur'an'ın Tahrifi Konusuna Yaklaşımı", 47.

dir. Bazı bilgilerde var ki, bunları her Arapça bilen anlayabilir. Arapça bile bir kimse âyetin zahiri lafzını okuduğunda onun içermiş olduğu bilgiyi, manayı anlayabilir. “Allah’ın haram kıldığı canı öldürmeyin” âyetinin içermiş olduğu bilgi bu türden bir bilgidir. Üçüncü sırada mücmel olan âyetler vardır. Bu tür âyetlerde lafız tam olarak yeterli olmayabilir. Arapça bilen ve âyetin lafzını okuyan kimse bazı şeyler anlasa da bu tam ve yeterli bir bilgi değildir. Namaz kılın, hac yapın âyetleri bu türden âyetlerdir. Bu âyetleri okuyan ve Arapça bilen kimse namazın kılınması gerektiğini ve haccın yapılması gerektiğini anlasa da bunların tam olarak nasıl yapılacağını, yerine getirileceğini anlayamaz.³ Son olarak ise lafzı birden fazla manaya gelen âyetler vardır. Bu tür âyetlerin lafzı birden fazla manaya gelebildiğinden bunlardan birini de tercih etme imkânımız da yoktur. Bu tür âyetlerde Hz. Peygamber ve masum imâmlardan bir bilgi gelmeden tercihte bulunmak mümkün değildir. Bu manalardan hangisinin doğru olduğunu Hz. Peygamber ve imâmlar bilir.⁴ Onun için Hz. Peygamber (sas) ve imâmlardan bir rivâyet ve bilgi gelmeden tefsir yapmak caiz değildir.⁵

Âyetlerin içermiş olduğu hükümler zaman, mekân ve şartlara göre değişebilir. Belirli bir mekân ve zaman içerisinde emredilen bir hüküm başka bir mekân ve zaman içerisinde emredilmeyebilir. Bunu da ancak imâmlar belirleyebilir. Âyetlerin değişik mekân ve şartlara aktarılması imâmların kontrolü altında olur.⁶ İmâmlar, Kur’an’ın mutlakını takyit, umumunu tahsis edebilirler. Çünkü Hz. Peygamber, şeriatı tamamlanmadan vefat etmiş ve kalan kısmını da Hz. Ali’ye emanet etmiştir. O da kendi zamanının ihtiyaç duyduğu miktarını ortaya koymuş, kalan kısmını ise kendinden sonra gelen imâmlara bırakmıştır. Onun için imâmların sözleri de bağlayıcıdır.⁷

Hz. Ali’den itibaren imâmlar, büyük ve küçük günahlardan korundukları gibi Allah’tan vahiy de almaktadırlar. Bu yönüyle imâmlar peygamber gibidirler. Onun için imâmların tefsirleri esastır ve onlar aynı zamanda Kur’an’ı tefsir etmekle de mükelleftirler. Dolayısıyla Şîi literatür incelendiğinde tefsir döngüsünün merkezinde yer alan odak kavram imâmettir.⁸ Kur’an Hz. Peygamber’in evinde

³ Ebu Cafer Muhammed b. el-Hasan et-Tûsî, *et-Tıbyân fî Tefsîri’l-Kur’an* (Beyrut: Dar-u İhyâi’t-Turâsî’l-Arabî, ts.), 1/5.

⁴ et-Tûsî, *et-Tıbyân fî Tefsîri’l-Kur’an*, 1/6.

⁵ et-Tûsî, *et-Tıbyân fî Tefsîri’l-Kur’an*, 1/4.

⁶ Amannisa Alimoğlu, “Şîa Tefsiri ve Aşırı Bâtınî Yorum: Cafer b. Mansur Kitabı’l-Keşf Örneği”, *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/4 (2014), 166.

⁷ Yüksel Çayıröğlü, “Ehl-i Sünnet ile Şîa Arasındaki Temel İhtilâf Noktaları”, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15/1 (2013), 225.

⁸ Güven Ağırkaya, “Öteki Algısının Tefsirdeki Yansımaları: Şîa Örneği”, *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/2 (2020), 1442.

nazil olduğu için Kur'an'ın da ancak Ehl-i Beyt'ten olan kimseler (imâmlar) anlar.⁹ Kur'an'da nâsîh-mensuh, muhkem-müteşabih, has-âmm, helal-haram, azimet-ruhsat, zâhir-bâtın, ferâiz ve ahkâm gibi çok farklı konular vardır. Bunları anlayabilecek, birini diğlerinden ayırt edebilecek kişi sadece Peygamber ve onun evinde yetişmiş kimselerdir. Başkaları için bu mümkün değildir.¹⁰ Hz. Ali, Hz. Peygamber'in öğrettiği biçimde âyetlerin te'vilini, tefsirini, nâsîhini, mensuhunu, muhkemini, müteşabihini yazmıştır. Bunları unutmaması konusunda da Hz. Peygamber'in duasına mazhar olmuş ve öğrendiği bir harfi dahi unutmamıştır.¹¹

Şîa'nın sahip olduğu düşünce ve fikirleri her zaman ve her devirde aynı çizgide olmadığı gibi tefsire yaklaşım şekilleri de değildir. Şîi tefsir geleneğinin ilk halkasını İmâm Muhammed el-Bakır ve Cafer es-Sâdık'ın yetiştirdiği öğrenciler oluşturdu. Ehl-i Beyt'in imâmları hicri 329 yılına kadar devam etti. 12. İmâmın bu tarihte Büyük Gaybet'e çekilmesi ile Şîa'da yeni dönem başlamıştı. "İmâmlar Sonrası Dönem" olarak isimlendirdiğimiz ve hicrî IV. asrın sonuna kadar devam eden yaklaşık 70 yıllık bir zaman diliminde yetişen müfessirler Şîi tefsir geleneğinin ikinci tabakasını oluşturmuşlardır. Hem imâmlar döneminde hem de bu ikinci dönemde tefsirde rivâyet unsuru ön plana çıkmıştır.¹² V. asırdan itibaren Şîa'nın tefsir anlayışında önemli değişikliklerin meydana gelmesi ile birlikte tefsirde dirâyet ön plana çıkmış ve bu süreç yaklaşık 6 asır sürmüştür. XI. asırdan itibaren bu düşünce tekrar zayıflayarak yerini rivâyet unsuruna bırakmış ve bu durum günümüze kadar devam etmiştir.¹³

Şîa'nın bir mezhep olarak ortaya çıkması siyasî olaylara dayandığı gibi başta Kur'an olmak üzere dinî anlama ve yorumlamaları da siyasî olaylar çerçevesinde gelişmiştir. Diğer siyasî-dinî mezheplerin aksine hem isim hem de fikir olarak günümüze geldiği için de ayrı bir önem arz etmektedir. Günümüz İslam dünyasında yaşanan ve kökeni siyasî-mezhebî fikir ayrılıklarına dayanan çoğu hadiseleri doğru anlayabilmek için Şîa'nın Kur'an'a bakışını bilmek gereklidir. Onun için böyle bir konunun çalışılması önem arz etmektedir.

Aşağıda Şîa'nın Kur'an'a yaklaşımlarını şu alt başlıklar altında inceleyeceğiz:

1. Kur'an'ın Tahrif Edilip Edilmediği Meselesi

Kur'an'ın tahrif edilip edilmediği meselesi Şîa'daki imâmet anlayışı ile doğrudan ilişkilidir. Kur'an'ın tahrif iddiasının arkasında imâmet anlayışı vardır.

⁹ Ali Özek, "İmamiye-İsnaaşeriye Şîası ve Tefsir Anlayışı", *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şîilik Sempozyumu* (İstanbul: İlmî Neşriyat, 1993), 73.

¹⁰ Muhammed b. Mes'ûd Ayyâşî, *et-Tefsîr li'l-Ayyâşî* (Tahran: Müessesetü'l-Bi'seti, 1421), 1/91-93.

¹¹ Ayyâşî, *et-Tefsîr li'l-Ayyâşî*, 1/91.

¹² Aslan Habibov, "İmâmiyye Şîası'nın Tefsir Tarihi ve Günümüze Ulaşan En Eski Şîi Tefsirler", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/1 (2008), 210.

¹³ Habibov, "İmâmiyye Şîası'nın Tefsir Tarihi ve Günümüze Ulaşan En Eski Şîi Tefsirler", 210.

İmâmet anlayışını vahiy destekli bir noktaya oturtmak için böyle bir iddia gündeme getirilmiştir. İmâmetin vahiyle belirtildiğini iddia etmişler ama bu iddialarını destekleyici âyetler bulamamışlardır. Böylesi durumda yapılması gereken iki şey vardı: Ya eldeki Kur'an'ın değiştirildiğini iddia etmek ya da Kur'an'ın müphemlerine sarılmak. Şîa her ikisini de yapmıştır. Hem Kur'an'ın değiştirildiğini gündeme getirmiş hem de Kur'an'ın müphem ifadelerine kendi fikirlerini doğrulayacak şekilde manalar vermişlerdir.

Kur'an'ın tahrif edilip edilmediği noktasında Şîa kendi içerisinde ikiye ayrılmıştı. İmâmetin vahiyle Hz. Ali'ye bırakıldığını iddia eden bazı ilk dönem Şîi gruplar, bu iddialarını delillendirebilmek için eldeki Kur'an üzerinde bazı tahrifatlar yapıldığını ileri sürerlerken buna karşı çıkanlar da olmuştu. Bu sebeple konu "Kur'an'ın Tahrif Edildiğini Kabul edenler" ve "Kur'an'ın Tahrif Edildiğini Kabul etmeyenler" olarak iki başlık altında incelenecektir.

a. Kur'an'ın Tahrif Edildiğini Kabul Edenler

Erken dönem Şîi-İmâmî kaynaklarında, Kur'an'ın lafızlarına ekleme ve çıkarma yapılarak tahrifatlar yapıldığına dair bilgilere rastlanmaktadır. Genel olarak tahrifat fikrini savunanlara göre; Kur'an aslı itibarıyla on yedi bin âyetti.¹⁴ Beyyine sûresi Kureyşten yetmiş kişinin nesepleriyle birlikte ismini içeriyordu¹⁵ fakat bunlar çıkarıldı. Ahzâb Sûresi, En'âm Sûresi gibi idi fakat onun içerisinde Ehl-i Beyt'in faziletlerini çıkardılar. Yine Kur'an'da da hiç yer almayan *Nûreyn* sûresi ve Hz. Ali'ye itaat ve hürmetin gerekliliğinden söz eden yedi âyetlik *Velâyet* sûresi isminde sûreler vardı ve bu sûreler de tamamen çıkarıldı. Birçok yerde Ali'nin ismi, birkaç yerde Muhammed ismi, bazı yerlerde ise münafıkların isimleri çıkarıldı. Fatıma'ya ait ve elimizdeki Mushaf'ın üç kat büyüklüğünde bir Mushaf vardı.¹⁶

Küleynî, Şeyh Müfid, Tabersî, Kâşânî, Cezâirî, Meclisî, Bahrânî ve Âmilî gibi önde gelen birçok Şîi âlimi eserlerinde konuyla ilgili rivâyet ve görüşlere yer vermişlerdir.¹⁷ Mesela, el-Küleynî, *el-Kâfi fi'l-Usûl* isimli eserinde, Hişam b. Sâlim'den Ebû Abdillâh'ın şu sözünü nakleder: "Cebrail'in Hz. Muhammed'e getirdiği Kur'an on yedi bin âyetti."¹⁸ Kur'an'ın tamamı Allah tarafından indirildiği şekliyle cem edilmemiştir. Sadece Hz. Ali Kur'an'ı Allah'ın indirdiği şekilde cem etmiş ve o şekilde de muhafaza edilmiştir.¹⁹ Yine Küleynî; Ebû Cafer'den Kur'an'ın dört bölüm

¹⁴ Ebû Ca'fer Muhammed b. Ya'kûb b. İshâk Küleynî, *el-Kâfi* (Beyrut: Menşûrâtü'l-Fecr, 2007), 2/350.

¹⁵ Küleynî, *el-Kâfi*, 2/349.

¹⁶ Süleyman Ateş, "İmâmîyye Şîasının Tefsir Anlayışı", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20/1 (1975), 155; Sakıp Yıldız, "Şîa'nın Kur'an-ı Kerim ve Tefsiri Hakkındaki Görüşleri", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5 (1982), 51; Şaban Kondi, "Şîa'da Kur'an'ın Mevsukiyeti Sorunu: el-İntisar Adlı Eser Özelinde Bir Değerlendirme", *İlahiyat Akademi Dergisi* 10 (2019), 176.

¹⁷ Çayıroğlu, "Ehl-i Sunnet ile Şîa Arasındaki Temel İhtilâf Noktaları", 220.

¹⁸ Küleynî, *el-Kâfi*, 2/350.

¹⁹ Küleynî, *el-Kâfi*, 2/350.

halinde nazil olduğunu, bunlardan bir bölümün kendileri hakkında, bir bölümün düşmanları hakkında, bir bölümün önceki ümmetlerin hikâyeleri hakkında ve bir bölümünün de farzlar ve hükümler hakkında olduğunu zikreder.²⁰

Şîa Kur'an'ı kabul etmekle birlikte elimizde mevcut olan Kur'an'ın gerçek Kur'an olmadığını, gerçek Kur'an'ın Hz. Ali'nin topladığı Kur'an olduğunu kabul eder. Konu ile ilgili olarak Salim b. Seleme'den gelen şu rivâyeti zikreder: Adamın birisi Ebû Abdullah'a Kur'an okuyordu. Ben onun okuduğu Kur'an'ın herkesin okuduğu Kur'an âyetleri olmadığını işittim. Bunun üzerine Ebû Abdullah: "Kâim (Mehdî) ortaya çıkıncaya kadar bu okuyuştan vazgeç ve herkesin okuduğu gibi oku. Kâim ortaya çıktığında Kitab'ı Allah'ın indirdiği şekilde okuyacak ve Ali'nin yazmış olduğu Mushaf'ı ortaya çıkaracaktır." dedi. Hz. Ali Kur'an'ı yazıp bitirdiğinde insanlara şöyle demişti: "Bu Allah'ın Muhammed'e indirdiği ve benim de iki kapak arasına topladığım kitaptır."²¹

Bu rivâyetten de anlaşılacağı gibi Şîa, Hz. Ali'nin topladığı Kur'an'ın gerçek Kur'an olduğunu ve onun da şu anda gâib olan Mehdî'nin yanında bulunduğunu, onun ortaya çıkması ile birlikte bu Mushaf'ın da ortaya çıkacağını kabul eder. Yine o Mushaf, Mehdî ile birlikte ortaya çıkana kadar şu an elde mevcut olan Mushaf'ı kabul eder göründüklerini ve okuduklarını anlamaktayız.

İlk dönem Şîi müfessirlerinden kabul edilen ve hicrî 3. asırda yaşadığı tahmin edilen (ö. Hicrî 307 veya 329) Kummî, *Tefsîru'l-Kummî* adlı eserinin birinci cildinin mukaddimesinde "O (Kur'an)'dan Tahrif Edilenlere Gelince" şeklinde bir başlık açmış ve kendince tahrif edildiğini düşündüğü âyetleri sıralamıştır. Bazı âyetleri zikrettikten sonra: "bunun örnekleri çok daha fazladır. Yeri geldikçe onları da zikredeceğiz"²² şeklinde bir cümle kullanarak elimizdeki mevcut olan Kur'an'da çok sayıda tahrif olduğunu iddia etmiştir.

Şeyh Müfid, Âl-i Muhammed'den hidâyet üzere olan imâmlardan, bazı âyetlerin hazfedilme ve eksiltirme sûretiyle eldeki mevcut olan Kur'an'ın tahrif edildiği hususunda çok sayıda rivâyet nakledildiğini ifade etmiştir.²³

Hicrî on birinci asrın âlimlerinden olan Molla Muhsin el-Kaşi'ye göre de Kur'an'ı ilk toplayan şahıs Hz. Ali'dir. Rivâyete göre, Rasûlullah vefat edeceği zaman Hz. Ali'yi yanına çağırıp ona şöyle der: "Ey Ali, Kur'an benim yatağımın arkasında sayfalar halinde duruyor. Onu al ve muhafaza et. Yahudilerin Tevrat'ı zâyî ettikleri gibi Kur'an'ı zâyî etmeyiniz." Hz. Ali de hemen oradan Kur'an'ı aldı ve sarı

²⁰ Küleynî, *el-Kâfi*, 2/347; Ayyâşî, *et-Tefsîr li'l-Ayyâşî*, 1/84.

²¹ Küleynî, *el-Kâfi*, 2/350.

²² Ebu'l-Hasan Ali b. İbrahim Kummî, *Tefsîru'l-Kummî* (Müessesetü'l-İmâmî'l-Mehdî (as), 1435), 1/30.

²³ Çayiroğlu, "Ehl-i Sünnet ile Şîa Arasındaki Temel İhtilâf Noktaları", 220.

bir bezin içine sarıp mühürledi. Sonra da: “Vallahi Kur'an'ı cem etmeden ridamı üzerime almayacağım” dedi.²⁴

Hicrî 12. asrın âlimlerinden olan Seyyid Abdullah el-Alevî de Kur'an'ın tahrif ve tebdile uğradığını iddia eder. Ona göre Kur'an'ın korunacağını belirten âyetten kasıt ise Kur'an'ın Levh-i Mahfûz da korunmasıdır.²⁵

Hicrî 14. asrın âlimlerinden olan Sultan Muhammed el-Horasanî de Kur'an'ın tahrif, tebdil ve tağyire maruz kaldığını ifade etmekte, delil olarak da Ehl-i beyt kaynaklı rivâyetleri zikretmektedir.²⁶

Anlaşıldığı kadarıyla Şîa'nın Kur'an'ın tahrif edildiği şeklindeki iddialarının geri planında imâmet ve velâyet meselesi yer almaktadır. Onlar imâmet ve velâyet meselesini Kur'an'a dayandırmak istiyorlardı. Eldeki Mushaf'ta da bu konularla ilgili âyet ve sûreler bulunmadığından bu konuda bir eksiklik meydana gelmekteydi.²⁷ Kendilerinin imâmet hakkındaki görüşlerini destekleyecek şekilde bir Kur'an'ın olması gerektiğini düşünüyorlardı. Onun için isteyip de bulamadıkları veya istemedikleri halde Kur'an'da bulunan bazı âyet ve sûrelerin çıkarıldığı veya eklendiği iddiasını ortaya atmışlardı. Sevmedikleri sahabeler hakkında inmiş olan âyetlerin eklendiğini, Ehl-i Beyt ve onların imâmeti hakkında olan âyetlerin ise silindiğini iddia etmişlerdi.

b. Tahrifi Kabul Etmeyenler

Çoğunluğunu son dönem ulemasının oluşturduğu bazı Şîa âlimleri ise Kur'an'ın tahrif edilmesini kabul etmemiş ve bu fikri tenkit etmişlerdir. Özellikle hicri IV. asırdan itibaren Şeyh Saduk (ö.381) ile başlayan ve tahrif olayını reddeden bir hareket göze çarpmaktadır. Bu âlimlerin Kur'an-ı Kerim'in tahrifiyle ilgili rivâyetlere sahip çıkmadıklarını veya bu rivâyetlerin değişik şekillerde te'vîl edilmesi gerektiğini düşündükleri görülmektedir. Bu farklılıkların Kur'an'ın âyetleri olarak değil de onların tefsiri, yorumu olduğunu kabul etmişlerdir.²⁸ Mevcut Kur'an'ın değiştirilmediğini Hz. Ali'de kabul etmiştir. O, Hz. Osman'dan sonra halife olmuş ve dört sene hilafet makamında kalmıştı. Eğer Kur'an'da bir tahrif olsa idi Hz. Ali hilafeti döneminde bunu değiştirirdi. Fakat Hz. Ali'den bu konuda tek bir rivâyet gelmemiştir. Tam tersine: “Osman'ın zamanında halife olsaydım, O'nun Mushaf'lar hakkında yaptığının aynısını ben de yapardım” demiştir.²⁹

Kur'an'ın tahrifine karşı çıkanlara göre, Allah Kur'an'ı koruyacağına dair söz vermiştir. Eğer Kur'an korunmamış olsa idi Allah'ın bu sözü yerine gelmemiş olur-

²⁴ Musa Kazım Yılmaz, “Şîa'nın Kur'an ilimleriyle İlgili Görüşleri”, *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şîilik Sempozyumu* (İstanbul: İslâmî İlimler Araştırma Vakfı, 1993), 178.

²⁵ Yılmaz, “Şîa'nın Kur'an ilimleriyle İlgili Görüşleri”, 178.

²⁶ Yılmaz, “Şîa'nın Kur'an ilimleriyle İlgili Görüşleri”, 179.

²⁷ Çayiroğlu, “Ehl-i Sünnet ile Şîa Arasındaki Temel İhtilâf Noktaları”, 222.

²⁸ Özek, “İmamiye-İsnaaşeriye Şîası ve Tefsir Anlayışı”, 221.

²⁹ Yılmaz, “Şîa'nın Kur'an ilimleriyle İlgili Görüşleri”, 53.

du. Hz. Peygamber, ümmeti arasına “*Sakaleyn*” dediği Kur’an ve Ehl-i Beyt’ini bırakmıştır. Eğer Kur’an değiştirilmiş olsa idi ümmetinden buna sarılmalarını istemesinin bir anlamı olmazdı. Allah Kur’an’ı kabul etmeyen kimselere: “*onun bir benzerini getirin*” şeklinde meydan okumaktadır. Eğer eldeki Kur’an değiştirilmiş olsa idi böylesi bir meydan okumanın anlamı olmazdı. İnsanlar onun bir benzerini getirmiş oldukları için bu meydan okuma anlamsızlaşır.³⁰

Bu konuda görüş zikreden âlimlerden bazılarını şu şekilde zikredebiliriz:

Tahrif iddialarına ilk karşı çıkanlardan biri olan Ebû Cafer Muhammed ibn Ali ibnu'l-Hüseyin ibn Babeveyh el-Kummî (381/991) konuyla ilgili şöyle demektedir: “Şîa inancına göre yüce Allah’ın peygamberi Hz. Muhammed’e gönderdiği ve iki kapak arasında toplanan Kur’ân, bundan ibarettir. Ne fazla ne de eksiktir. İnsanlara göre 114 süredir. Bize göre “Duhâ” ve “İnşirâh”, “Fil” ve “Kureyş” sûreleri bir tek süredir. Kim bize “bunlardan daha fazla olduğunu söylediğimizi” nispet ederse o yalancıdır.”³¹

Ebû Ca’fer Muhammed b. Hasan et-Tûsî (460/1068): “Kur’ân’da fazlalık ve eksiklik olduğunu söylemek ona yakışmayan bir şeydir. Onda ziyadelik ithamı icmaen bâtıldır. Noksanlık iddiası ise bütün Müslümanların mezhebince merduttur. Bize göre de en sahihi budur” şeklindeki açıklamasıyla tahrif düşüncesini reddetmiştir.³²

Tabersî (548/1153): “Kur’ân’da fazlalık bulunduğu görüşünün batıl olduğu konusunda icma vardır. Onda eksikliklerin bulunduğu konusuna gelince bizim ashabımızdan bazıları ve avamdan olanlar Kur’ân’da değişiklik ve eksiklik olduğuna dair rivâyette bulunmuşlarsa da bizim mezhebimizin görüşü bu değildir.”³³

Muhammed Hüseyin et-Tabatabâî, elimizde bulunan Kur’ân’ın Allah’ın kelâmı olarak Hz. Peygamber’e inzaledilen Kur’ân olduğunu, Allah’ın vafettiği şekildeki yüce sıfatlara sahip olduğunu, ondan bir artırma ve değiştirmenin bulunmadığını, mükemmel bir şekilde aktararak bugünlere geldiğini ve Allah tarafından tahrif edilmeye karşı korunduğunu belirtmiştir.³⁴

20. asrın müfessirlerinden Necefli Muhammed Cevvad el-Belağî: “Bizim inancımıza göre, Allah’ın, Peygamberine indirdiği Kur’an, bugün elimizde bulunan ve iki kapak arasında olan Kur’an’ın ta kendisidir. Hakiki Kur’an bundan fazla de-

³⁰ Yılmaz, “Şîa’nın Kur’an İlimleriyle İlgili Görüşleri”, 186.

³¹ Şahavatov, “İmâmîyye Şîası’nın Kur’ân’ın Tahrifi Konusuna Yaklaşımı”, 56.

³² Yıldız, “Şîa’nın Kur’an-ı Kerim ve Tefsiri Hakkındaki Görüşleri”, 53.

³³ Ebû Alî el-Fazl b. el-Hasen b. el-Fazl Tabersî, *Mecmau'l-Beyân fi Tefsîri'l-Kur'an* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1997), 1/16.

³⁴ Muhammed Hüseyin Tabatabâî, *el-Mizân fi Tefsîri'l-Kur'an* (Beyrut: Dâr-u İhyâi't-Turâsi'l-Arabiyyi, 2006), 12/101-102.

ğildir. Asıl Kur'an'ın bundan daha fazla olduğunu söylediğimizi iddia eden bize iftira eder.”³⁵

es-Seyyid el-Kadî Nurullah, İmâmiyyeye nisbet edilen tahrif iddialarının, İmâmiyyeden küçük bir gurubun fikri olduğunu ve bu küçük gruba itibar edilmemesi gerektiğini ifade eder.³⁶

XI. asır ılımlı Ahbârîlerden sayılan Molla Muhsin Feyz el-Kaşânî (1091/1679), tahrifle ilgili rivâyetleri naklettikten sonra şöyle der: “Bunlara karşı ortaya çıkan problem şudur ki, Kur’ân’da tahrif olduğu takdirde, Kur’ân’dan hiçbir şeye güvenimiz kalmayacaktır. Çünkü buna göre her âyetin tahrif edilip değiştirilmiş ve Allah’ın inzal ettiğine ters olma ihtimali vardır. Böyle olduğu takdirde Kur’ân’da bizim için asla hiçbir delil kalmaz. Onun yararı ve ona tâbi olmanın, sımsıkı sarılmanın öğütlenmesinin faydası ve bunlardan başka birçok şey anlamsız kalır. ‘Ona önünden de ardından da bâtil gelemes. O, hikmet sahibi, çok övülen Allah’tan indirilmiştir’ (Fussilet, 41/42) ve ‘Kur’an’ı kesinlikle biz indirdik; elbette onu yine biz koruyacağız’ (Hicr, 15/9) âyetleri de Kur’an’da tahrif ve değiştirme olmadığına delildir.”³⁷

c. Tahrife Uğradığı İddia Edilen Bazı Âyetler

Kur’an’ın tahrif edilip edilmediği hakkındaki görüşleri zikrettikten sonra tahrifi kabul edenlerin konuyla ilgili iddia ettikleri bazı âyetleri şu şekilde zikredebiliriz:

a. “Bu şekilde sizi mutedil bir ümmet kıldık.” (Bakara, 2/143)

“Siz, insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz.” (Âl-i İmran, 3/110),

Âyetlerindeki “eimmeten” ibaresi “ümmeden” şeklinde değiştirilmiştir.³⁸

Ayyaşî “Siz, insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz.” âyetinin Hz. Muhammed ve onun vasîleri hakkında nazil olduğunu, Hz. Ali’nin kiraatında “eimmeten” şeklinde geldiğini ve onların da Muhammed (sas) ve onun vasileri olduğunu rivâyet etmiştir.³⁹

b. “Gerçekten Allah, Âdem’i, Nuh’u, İbrahim soyunu ve İmran soyunu âlemler üzerine seçkin kıldı.” (Âl-i İmran, 3/33) Âyetin devamında “Ali’nin soyunu” kısmı vardı fakat sonradan çıkarılmıştır.⁴⁰

c. “Ey kendilerine kitap verilenler, Yanınızdakini tasdik edici olmak üzere indirdiğimize iman edin.” (Nisâ, 4/47) Âyeti “Yanıınızdakini tasdik edici olmak üzere Ali hakkında

³⁵ Yılmaz, “Şîa’nın Kur’an İlimleriyle İlgili Görüşleri”, 183.

³⁶ Yılmaz, “Şîa’nın Kur’an İlimleriyle İlgili Görüşleri”, 183.

³⁷ Şahavatov, “İmâmiyye Şîası’nın Kur’ân’ın Tahrifi Konusuna Yaklaşımı”, 57.

³⁸ Kummî, *Tefsîru’l-Kummî*, 1/64.

³⁹ Ayyâşî, *et-Tefsîr li’l-Ayyâşî*, 1/335.

⁴⁰ Kummî, *Tefsîru’l-Kummî*, 1/151.

indirdiğimize iman edin.” şeklindeydi fakat âyetteki; “Ali hakkında” kısmı çıkarılmıştır.⁴¹

d. “Fakat Allah, sana indirdiğini kendi ilmiyle indirmiş olduğuna şahitlik eder. Melekler de buna şahitlik ederler. Allah'ın şahitliği de kâfidir.” (Nisâ, 4/166)

Âyetinde “Ali hakkında” kısmının çıkarıldığını iddia etmişlerdir. Onlara göre âyetin orjinal hali: “Fakat Allah, Ali hakkında sana indirdiğini kendi ilmiyle indirmiş olduğuna şahitlik eder” şeklinde idi. Sonradan “Ali hakkında”ki kısmı çıkarılmıştır.⁴²

e. “Muhakkak Allah, inkâr edenleri ve zulmedenleri ne bağışlar ne de doğru bir yola erıştırir.” (Nisâ, 4/168)

Âyetinde “Muhammed'in ehlinin hakları konusunda” kısmı çıkarılmıştır. Âyetin orjinali şu şekildeydi: “Muhakkak Allah, inkâr edenleri ve Muhammed'in ehlinin hakları konusunda zulmedenleri ne bağışlar ne de doğru bir yola erıştırir.”⁴³

f. “Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et” (Mâide, 5/67) âyeti “Ey Peygamber! Ali hakkında Rabbinden sana indirileni tebliğ et” şeklindeydi. Ve bu âyet hilafet hakkının Ali'nin olduğunu belirtmektedir. Fakat âyetteki “Ali hakkında” ki bölümü çıkartılmıştır.⁴⁴

g. “Zulmedenler hangi akıbeteye uğrayacaklarını göreceklerdir” (Şu'arâ, 26/227) âyetinin orjinali şu şekildeydi: “Muhammed'in ehlinin hakları konusunda zulmedenler hangi akıbeteye uğrayacaklarını göreceklerdir.” Âyetin içerisindeki “Muhammed'in ehlinin hakları konusunda” kısmı çıkartılmıştır.⁴⁵

h. “Kim Allah'a ve Resulüne itaat ederse, o takdirde gerçekten büyük bir kurtuluşa ermiş olur” (Ahzâb, 33/71) âyetinde “Ali'nin ve imâmların velâyeti konusunda Allah'a ve Resulüne itaat ederse” şeklindeydi ama bu kısmı çıkarılmıştır.⁴⁶

ı. “Haydi, her inatçı kâfiri, nankörü Cehenneme atın!” (Kâf, 50/24) âyetinin aslı: “Ey Muhammed, Ey Ali! Haydi, her inatçı kâfiri, nankörü Cehenneme atın!” şeklindeydi. Fakat âyetin başındaki “Ey Muhammed, Ey Ali!” kısmı düşürülmüştür.⁴⁷

j. “İnkârcı kişi: ‘Keşke toprak olsaydım!’ diyecektir” (Nebe, 78/40) âyetindeki “Turâben” kısmı “Turâbiyyen” şeklindeydi fakat bu “Turâben” şeklinde değiştirilmiştir. Hz. Ali'nin lakabı Ebû Turab olduğu için bir Şîu olmayı, Turabî olmayı isteyecektir.⁴⁸

⁴¹ Meir M Bar-Asher, “İmamiye Şîasının Kıraat Farklılıkları ve Kur'an'a İlaveleri”, çev. Mehmet Dağ, EKEV Akademi Dergisi-Sosyal Bilimler 1/3 (1998), 222.

⁴² Kummî, Tefsîru'l-Kummî, 1/30.

⁴³ Kummî, Tefsîru'l-Kummî, 1/30.

⁴⁴ Kummî, Tefsîru'l-Kummî, 1/30.

⁴⁵ Kummî, Tefsîru'l-Kummî, 1/30.

⁴⁶ Kummî, Tefsîru'l-Kummî, 3/835.

⁴⁷ Kummî, Tefsîru'l-Kummî, 3/1005.

⁴⁸ Kummî, Tefsîru'l-Kummî, 3/1128.

İlk dönem Şîi tefsir kaynaklarından kabul edilen Kummî ve Ayyaşî'nin tefsirleri baştan sona bu şekildeki rivâyetlerle doludur. Bilhassa da müphem olarak zikredilen âyetleri bu şekilde tahrif etmişlerdir. Eğer âyetlerde medhedilen bir vasıftan bahsediliyor ise onu imâmın hakkında, zemmedilen bir vasıf var ise onları da başta Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman olmak üzere sevmedikleri kişiler hakkında kullanmışlardır.

2. Kur'an'ın Cem Edilmesi

Şîi müfessirler Kur'an'ın cemedilmesi ile ilgili farklı görüş içerisinde olmuşlardır. Bazıları Kur'an'ın Hz. Peygamber hayatta iken cemedildiğini iddia ederlerken bazıları da Hz. Peygamber'in vefatından sonra yapıldığını ileri sürmüşlerdir. Ebû Cafer'e göre, kim Kur'an'ı Hz. Peygambere indirildiği gibi topladığını iddia ederse o yalancıdır. Kur'an'ı Allah'tan indirildiği şekilde toplayan ve ezberleyen kişiler sadece Hz. Ali ve ondan sonraki gelen imâmlardır. Onlardan başka hiç kimse bunu yapamamıştır.⁴⁹ İlk dönem Şîi müfessirlerden Kummî: “Şüphesiz onu toplamak ve okumak bize aittir” (Kıyâme, 75/17) âyet-i kerimesinin tefsirini yaparken: “Kur'an'ı cemetmek ve okumak Muhammed (sas)'in Ehl-i Beyt'ine ait bir görevdir”⁵⁰ şeklinde tefsir etmiştir.

Hicri altıncı asır Şîa müfessirlerinden olan Ebû Ali et-Tabersî'ye göre Kur'an Hz. Peygamber zamanında toplanmıştır. O toplandığı şekli ile de günümüze kadar gelmiştir. Başta İbn Mesûd ve Ubey b. Ka'b gibi bazı sahabilerin Kur'an'ı defalarca hatmetmiş olmaları ve birçok hafız sahabenin de bulunması Kur'an'ın Hz. Peygamber döneminde toplanmış olduğuna delildir.⁵¹

Çağdaş Şîa müfessirlerinden Âyetullah el-Hûî de Tabersî ile aynı görüşü benimsemiştir. “Kur'an Ensar'dan altı kişi tarafından toparlanmıştır” şeklindeki rivâyete dayanarak Hz. Peygamber döneminde toparlandığını söylemiştir.⁵²

Tabatabai'ye göre Kur'an'ın iki cemi vardır. Birincisi farklı sûrelerin hurma dalları, kemikler ve deri gibi yazılı olduğu şeyler üzerinden yapılan cemdir. Farklı sûreler farklı malzemeler üzerine yazılıyordu. Onlar üzerinden bir cem yapılmıştır. İkinci cem ise Osman'ın yaptırdığı cemdir.⁵³

Son dönem Şîi müfessirlerinden Nasır Mekarim Şirazi de Kur'an'ın Hz. Peygamber zamanında toplanmış olduğunu ileri sürmektedir. Ona göre Kur'an'ın ilk sûresinin “Fatihatü'l-Kitab” adıyla adlandırılmış olması, Kur'an'ın Hz. Peygamber döneminde bir kitap şeklinde toplanmış olduğunu açıkça göstermektedir. Rivâyete göre Rasulullah Hz. Ali'yi çağırıp onu Kur'an'ı toplamakla görevlendirmiştir. Hz.

⁴⁹ Ebû Cafer Muhammed b. Ya'kûb b. İshâk Küleynî, *el-Fürû' mine'l-Kâf*, nşr. Ali Ekber el-Gaffârî (Tahran: Dâru'l-Kütübü'l-İslâmiyye, 1388), 1/228.

⁵⁰ Kummî, *Tefsîru'l-Kummî*, 3/1119.

⁵¹ Tabersî, *Mecmau'l-Beyân*, 1/17.

⁵² Yılmaz, “Şîa'nın Kur'an İlimleriyle İlgili Görüşleri”, 166.

⁵³ Tabatabâî, *el-Mîzân*, 12/100.

Ali de Kur'an'ı değişik yerlerden toplayarak sarı bir bezin içine sarıp mühürlemiştir.⁵⁴

3. Mübhemâtu'l-Kur'an

Kur'an'da bazı yer, zaman, mekân, kişi ve eşya isimleri açıkça zikredilmez. Onların yerine ismi işaret, ismi mevsul ve zamirler kullanılır. Kur'an'daki bu müphem ifadeleri açıklayabilmek için Kur'an, Sünnet, sahabe sözleri, tarihî veriler ve birtakım ilmî verilerden yararlanılabilir

Farklı mezhep ve düşüncelerin çoğunun Kur'an'a yaklaşım tarzı “Kur'an'ı bir tasdik mercii” olarak görme şeklinde olmuştur. Önce kendi görüş şekillerini belirlemiş daha sonra da bunların altını âyet ve hadislerle doldurmaya çalışmışlardır. Kendi görüşleri esas kabul edildiğinden dolayı birçok âyet-i kerime ve hadis-i şerifleri de yanlış te'vîl etmiş ve bundan da çekinmemişlerdir.

Âyetlerin yanlış te'vîl edilmesi ve anlamlarının tahrif edilmesi noktasında ilk akla gelen fırkalardan birisi de Şîa'dır. Şîa mezhebi de siyasî olaylardan sonra ortaya çıkmış ve temel düşünce yapısı da siyasî fikirler üzerine bina edilmişti. İmâmet anlayışında imâmın nasla tayini her şeyin önünde geliyordu. Sonuçta imâmetin nasla belirlendiğini iddia etmek, konu ile ilgili naslardan deliller getirmeyi gerekli kılıyordu. Siyasî kaynaklı problemlerin dinî zemine oturtulmaya çalışılması beraberinde birçok probleme zemin hazırlıyordu. Siyasî sorunları dini zeminde çözümlenmeye çalışmak doğrudan veya dolaylı yollardan naslardan destek almayı zorunlu hale getiriyordu. Siyasî zeminde meydana gelen hadiseleri dinî alanda çözmeye çalışmak başlı başına bir sorundu.

Şîa, kendi siyasî görüşlerini doğrudan destekleyecek âyetler bulamadığı için farklı metotlar geliştirmişti. Âyetlerin içermiş olduğu zâhirî ve bâtinî manalar ve Mübhemâtu'l-Kur'an bunlardan bazılarıydı. Âyetlerin zâhirî manasında bulamadıkları manayı bâtinî manalarda bulmaya çalışmışlardı. Kur'an'da birçok yerde bulunan müphem ifadeleri kendi görüşlerini destekleyecek şekilde anlam yüklemesine tâbi tutmuşlardı. Bu şekildeki bir yöntem ise dolaylı yoldan Kur'an'ın tahrif edilmesi demektir. Bu yönü ile Şîa mezhebi, genel de Kur'an âyetlerini, özelde de Kur'an'ın müphem ifadelerini en fazla tahrif eden fırka olarak tarih sahnesinde yer almıştır.

Şîa geliştirdiği Mübhematu'l-Kur'an, zâhir-bâtin ve imâmet anlayışı ile kendi siyasî görüşlerini destekleyecek âyetleri bulma konusunda hiç zorlanmamış ve böylece her âyete istedikleri manayı yükleyebilmişlerdi. Kur'an'ı anlamak için geliştirilen birçok metot ve usulü yok sayarak tamamen kendi düşüncelerine göre bir usul oluşturmuşlardı. Tabiri caizse rakibin her atağını, o anda ortaya çıkardıkları yeni bir kuralla etkisiz hale getirebilmişlerdi.

⁵⁴ Yılmaz, “Şîa'nın Kur'an ilimleriyle ilgili görüşleri”, 166.

Şîa'nın Kur'an'ın müphemlerini nasıl aşırı teville tahrif ettiğine delil olacak şu örnekleri zikredebiliriz:

“Bizi doğru yola, kendilerine nimet verdiklerinin yoluna ilet; gazaba uğrayanlarınkine ve sapıklarınkine değil” (Fâtiha, 1/6-7) âyetlerindeki **sırâtü'l- müstakim**den maksat müminlerin emirini (Hz. Ali) ve diğer imâmları bilmektir.⁵⁵ **Gazaba uğrayanlardan** maksat nâsibîler,⁵⁶ **sapıklar** ise imâmî tanımayıp şüpheye düşenlerdir.”⁵⁷

“Bu, kendisinde şüphe olmayan kitaptır. O, müttakiler (sakınanlar ve arınmak isteyenler) için bir yol göstericidir” (Bakara, 2/2) âyetindeki **el-kitâb**tan maksat Hz. Ali (as)'dir.⁵⁸ veya Ali'nin kitabıdır.⁵⁹ **Muttakiler** ise Ehl-i Beyt taraftarlarıdır.⁶⁰

“(Tevrat'ı) doğrulayan bir kitap gelip de (Tevrat'tan) bilip öğrendikleri gerçekler karşılına dikilince onu inkâr ettiler. İşte Allah'ın lâneti böyle inkârcıdır” (Bakara, 2/89) âyetindeki **Allah'ın lanetine uğrayacak** olanlar; Kur'an'ın bânını inkâr eden Ümeyyeoğullarıdır.⁶¹

“Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler, onu gereği gibi okurlar” (Bakara, 2/121) âyetinde bahsedilen **kimseler** imâmlardır.⁶²

“Rabbi, İbrahime ‘Ben seni bütün insanlara imâm yapacağım’ buyurdu. İbrahim, ‘Zürriyetimden de yap’ dedi. Rabbi ona ‘Zâlimler benim ahdime nail olamaz’ buyurdu” (Bakara, 2/124) âyetindeki **zalimlerden** kasıt filan, filan ve filandır.⁶³ Zalim birinin de imâm olması caiz değildir, zalim birisi imâm olamaz.⁶⁴

Ayyâşî'nin buradaki “filan, filan ve filan”dan kastı ilk üç halife olan Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman'dır. Onlara duymuş olduğu kinden dolayı tefsirinde bunların ismini dahi zikretmez ve onlardan “filan” şeklinde bahseder.

“Allah'a ve bize indirilene iman ettik” (Bakara, 2/136) âyetindeki **bize indirilen şeylerden** maksat; Ali, Hasan, Hüseyin, Fatıma ve onlardan sonra gelen imâmlardır.⁶⁵

⁵⁵ Kummî, *Tefsîru'l-Kummî*, 1/53.

⁵⁶ **Nasibî**: Sözlükte “bir şeyi ortaya dikmek, birine karşı kötülük ve düşmanlık besleyip bunu izhar etmek” anlamındaki **nasb** kökünden türeyen **Nâsibe** kelimesi “kin ve düşmanlık besleyenler” manasına gelir. Şîa literatüründe ise Hz. Ali'ye, evlatlarına ve taraftarlarına düşmanlık besleyen kimseler için kullanılan bir kavramdır. (Mustafa Öz, “Nâsibe”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yay. 2006), 32/393) Ne var ki Şîa bu kavramı bütün Sünnîleri içine alacak şekilde teşmil etmiş ve Sünnîlerin tamamını Nâsibî olmakla itham etmiştir. Kavramla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Altun, “Nâsibî Kavramı Üzerine Tahlil ve Değerlendirme”, 1206 vd.

⁵⁷ Kummî, *Tefsîru'l-Kummî*, 1/54; Ayyâşî, *et-Tefsîr li'l-Ayyâşî*, 1/106.

⁵⁸ Kummî, *Tefsîru'l-Kummî*, 1/55.

⁵⁹ Ayyâşî, *et-Tefsîr li'l-Ayyâşî*, 1/108.

⁶⁰ Kummî, *Tefsîru'l-Kummî*, 1/55; Ayyâşî, *et-Tefsîr li'l-Ayyâşî*, 1/108.

⁶¹ Ayyâşî, *et-Tefsîr li'l-Ayyâşî*, 1/143.

⁶² Ayyâşî, *et-Tefsîr li'l-Ayyâşî*, 1/152.

⁶³ Ayyâşî, *et-Tefsîr li'l-Ayyâşî*, 1/153.

⁶⁴ Ayyâşî, *et-Tefsîr li'l-Ayyâşî*, 1/154.

⁶⁵ Ayyâşî, *et-Tefsîr li'l-Ayyâşî*, 1/159.

“*Hep birlikte Allah'ın ipine sınımsıkı sarılın*” (Âl-i İmrân, 3/103) âyetindeki **Allah'ın ipinden** kasıt Ali b. Ebî Talib'tir.⁶⁶

“*Şüphesiz âyetlerimizi inkâr edenleri ateşe atacağız*” (Nisâ, 4/56) âyetindeki **inkâr edenlerden** maksat emirü'l mü'minîn ve imâmlardır.⁶⁷

“*Zekâtlar; Allah'tan bir farz olarak yoksullara, düşkünlere, onu toplayan memurlara, kalbleri Müslümanlığa ısındırılacaklara verilir; kölelerin, borçluların, Allah yolunda olanların ve yolda kalanların uğrunda sarf edilir*” (Tevbe, 9/60) âyette zekât verilecekler sınıfından biri olarak zikredilen **Müellefe-i Kulûb**'tan kasıt Ebû Sufyan b. Harb b. Umeyye'dir.⁶⁸

“*Ey îman edenler, Allah'dan korkun. Bir de Sâdık olanlarla beraber olun*” (Tevbe, 9/119) âyetteki **sâdıklar**dan maksat Ali b. Ebî Talib ve Hz. Muhammed (sas)'in ehlidir.⁶⁹

“*Dünya hayatında ve ahirette onlar için müjde vardır. Allah'ın sözlerinde hiçbir değişme yoktur. İşte bu büyük başarıdır*” (Yunus, 10/64) âyetindeki **Allah'ın sözlerinden** maksat imâmdir.⁷⁰

“*Allah'ın, hoş bir sözü; kökü sağlam, dalları göğe doğru olan, Rabbinin izniyle her zaman meyve veren hoş bir ağaca benzeterek nasıl misal verdiğini görmüyor musun? İnsanlar ibret alsın diye Allah onlara misal gösteriyor. Kötü sözün durumu da yerden koparılmış, kökü olmayan kötü bir ağaca benzer*” (İbrahim, 14/24-26) âyetlerindeki **ağaç** Hz. Peygamber (sas), **kökü** Hz. Peygamberin nesebi, **dalları** Ali b. Ebî Talib ve Fatıma, **meyveleri** Ali ve Fatıma'nın soyundan gelen imâmlar, **yaprakları** onun taraftarlarıdır. **Kötü sözden** maksat ise Ümeyyeoğullarıdır.⁷¹

“*Daha nice alâmetler (yarattı). Onlar, yıldızla da doğru yolu bulurlar*” (Nahl, 16/16) **alametler**den maksat imâmlar, **Yıldızdan** maksat ise Hz. Muhammed (sas)'dir.⁷²

“*Şüphesiz yok ki Allah, onların gizlediklerini de açığa vurduklarını da bilir*” (Nahl, 16/23) âyetindeki **gizledikleri şey** Ali'nin velâyetidir.⁷³

“*Kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulunu bir gece Mescid-i Haram'dan çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah'ın şanı yücedir.*” (İsrâ, 17/1)

Ayyaşî bu âyetteki **Mescid-i Aksâ**'dan maksadın Kudüs'teki mescit olmadığını, onun semada bir mescit olduğunu rivâyet eder. Yine Hadis-i şerifte bahsedilen üç

⁶⁶ Ayyâşî, *et-Tefsîr li'l-Ayyâşî*, 1/334.

⁶⁷ Ayyâşî, *et-Tefsîr li'l-Ayyâşî*, 1/207.

⁶⁸ Kummî, *Tefsîru'l-Kummî*, 2/426.

⁶⁹ Kummî, *Tefsîru'l-Kummî*, 2/438.

⁷⁰ Kummî, *Tefsîru'l-Kummî*, 2/449.

⁷¹ Kummî, *Tefsîru'l-Kummî*, 2/526.

⁷² Kummî, *Tefsîru'l-Kummî*, 2/547.

⁷³ Kummî, *Tefsîru'l-Kummî*, 2/547.

faziletli mescitten üçüncüsünün Kûfe Mescidi olduğunu ve onun Kudüs'teki mescitten daha faziletli olduğunu zikreder.⁷⁴

“Biz, Kitap'ta (Tevrat'ta) İsrailoğullarına, ‘Yeryüzünde muhakkak iki defa bozgunculuk yapacaksınız ve büyük bir kibre kapılarak böbürleneceksiniz’ diye hükmettik. Birincisinin zamanı gelince üzerinize güçlü kuvvetli kullarımızı gönderdik. Onlar, evlerin aralarına girip araştırdılar. Bu yerine getirilmesi gereken bir vaat idi.” (İsrâ, 17/4-5)

Ayetteki “İsrailoğullarına ... diye hükmettik” ibaresinden sonra İsrailoğullarının muhataplığı bitiyor ve bundan sonra Muhammed (sas)'in ümmetine hitap ediliyor. **İki defa bozgunculuk yapacaksınız** âyetinin muhatabı filan ve filan (Ebû Bekir ve Ömer) ile onların ashabıdır. Onlar hilafet konusunda sözlerini bozdular⁷⁵ ve Ali'nin hilafetini gasp ettiler.⁷⁶

İki defa bozgunculuk yapacaksınızdan maksat Ali'nin katledilmesi ve Hasan'ın ta'n edilmesidir.⁷⁷ **Büyük bir kibre kapılarak böbürleneceksiniz**den kasıt ise Hüseyin'in öldürülmesidir.⁷⁸

“Ahirete inanmayanlara gelince, onlar için de elemli bir azap hazırlamışızdır. İnsan hayra dua eder gibi şerre dua eder. İnsan çok acelecidir” (İsrâ, 17/10) âyetlerindeki **“ahirete inanmayanlar”** ve **“şerre dua edenler”**den maksat Ümeyyeoğullarıdır.⁷⁹

“Allah, göklerin ve yerin nûrudur. O'nun nûrunun temsili, içinde lamba bulunan bir kandillik gibidir. O lamba kristal bir fanus içindedir; o fanus da sanki inciye benzer bir yıldız gibidir ki, doğuya da batıya da nisbet edilemeyen mübarek bir ağaçtan, yani zeytinden (çıkan yağdan) tutuşturulur. Onun yağı, neredeyse, kendisine ateş değmese dahi ışık verir. Bu nûr üstüne nûrdur. Allah dilediği kimseyi nûruna eriştirir. Allah insanlara (işte böyle) temsiller getirir. Allah her şeyi bilir.” (Nur, 24/35)

Âyetteki **mişkât** (kandil)'den maksat Fatıma, **musbâh** (lamba)'dan maksat ise Hasan ile Hüseyindir. **Mübarek ağaç**, İbrahim (as), Hz. Muhammed (sas) ve onu Ehl-i Beyt'idir. **Doğuya da batıya da nisbet edilemeyen**, Yahudi ve Hıristiyan değildir. **Onun yağı, neredeyse kendisine ateş değmese dahi ışık verir**, Ondan ilim fışkırır. **Nûr üstüne nurdur**, bir imâmdan sonra başka bir imâm şeklinde, imâmlar onun neslinden gelir. **Allah dilediği kimseyi nûruna eriştirir**, Allah, velâyet nuruna girdirmek istediğini imâmlara iletir.⁸⁰

⁷⁴ Ayyâşî, et-Tefsîr li'l-Ayyâşî, 3/35.

⁷⁵ Kummî, Tefsîru'l-Kummî, 2/576.

⁷⁶ Kummî, Tefsîru'l-Kummî, 2/588.

⁷⁷ Ayyâşî, et-Tefsîr li'l-Ayyâşî, 3/37.

⁷⁸ Ayyâşî, et-Tefsîr li'l-Ayyâşî, 3/37.

⁷⁹ Kummî, Tefsîru'l-Kummî, 2/577.

⁸⁰ Kummî, Tefsîru'l-Kummî, 2/707.

“O gün zalim kimse, çaresizlik içinde ellerini ısırp şöyle diyecektir: Ne olurdu ben de Peygamberle beraber aynı yolu tutsaydım!” (Furkan, 25/27) âyetindeki **sebil**'den maksat; Ali'yi veli edinmektir.⁸¹

“(O) iki doğunun ve iki batının Rabbidir” (Rahman, 55/17) âyetindeki **iki doğu** Muhammed (sas) ve müminlerin emiri (Ali), **iki batı** ise Hasan ile Hüseyin'dir.⁸²

“O denizlerin her ikisinden de inci ve mercan çıkar” (Rahman, 55/22) âyetindeki **iki deniz**, Ali ile Fatıma; **inci ve mercan** ise Hasan ile Hüseyin'dir.⁸³

“Göğe ve Tarık'a and olsun” (Tarık, 86/1) âyetindeki **gökten** maksat müminlerin emiri Ali (as)'dir.⁸⁴

“Çifte ve teke and olsun” (Fecr, 89/3) âyetindeki **çift**, Hasan ile Hüseyin, **tek** ise müminlerin emiri Ali (as)'dir.⁸⁵

“Biz ona iki göz, bir dil, iki dudak vermedik mi?” (Beled, 90/8-10) O'ndan kasıt Muhammed (sas), **dil** müminlerin emiri Ali (as), **iki dudak** ise Hasan ile Hüseyin'dir.⁸⁶

“Güneş'e ve onun ışığına, Güneş'in ardından gelen Ay'a yemin olsun” (Şems, 91/1-2) âyetindeki **Güneş** Hz. Muhammed (sas), **onun ardından gelen Ay** ise müminlerin emiri Hz. Ali'dir.⁸⁷

“Biz senin göğsünü açıp genişletmedik mi?” yani **Ali** ile, onu senin vâsin kılmak ile⁸⁸ bunu gerçekleştirdik.

“İncire, zeytine, Sina dağına ve şu emîn beldeye yemin ederim ki” âyetlerindeki **tin** Muhammed (sas), **zeytân** Müminlerin emiri Hz. Ali, **Târ-i Sinâ** Hasan ile Hüseyin, **Beledü'l-Emîn** ise imâmlardır.⁸⁹

İlk dönem Şîf tefsir kaynaklarından olan Kummî ve Ayyaşî'nin tefsirlerinden aldığımız bu örnekleri artırmak mümkün, ama biz bu kadarının yeterli olacağını düşünüyoruz. Şîa'nın Kur'an'daki müphem ifadelerin tamamını kendi inanç esasları çerçevesinde yorumladıkları görülmektedir. Meth ve yücelik ifade eden müphem ifadeleri kendi imâmları için kullanırlarken, zem ve yerme ifade eden ifadeleri ise başta Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman olmak üzere sevmedikleri sahabiler ve Ümeyyeoğulları için kullanmışlardır. Ayrıca bununla yetinmeyerek kendileri için muhalif gördükleri sahabe veya diğerlerini destekleyen kim varsa hepsini tahkir ve tezyifin meşru hedefi addetmişlerdir. Âyetleri yorumlamada ilmîlikten tamamen uzaklaşmış ama keyfilikten de kurtulamamışlardır. İstedikleri müphem

⁸¹ Kummî, *Tefsîru'l-Kummî*, 2/721.

⁸² Kummî, *Tefsîru'l-Kummî*, 3/1035.

⁸³ Kummî, *Tefsîru'l-Kummî*, 3/1035.

⁸⁴ Kummî, *Tefsîru'l-Kummî*, 3/1147.

⁸⁵ Kummî, *Tefsîru'l-Kummî*, 3/1153.

⁸⁶ Kummî, *Tefsîru'l-Kummî*, 3/1157.

⁸⁷ Kummî, *Tefsîru'l-Kummî*, 3/1159.

⁸⁸ Kummî, *Tefsîru'l-Kummî*, 3/1165.

⁸⁹ Kummî, *Tefsîru'l-Kummî*, 3/1166.

ifadeye, istedikleri manaları yüklemiş ve o şekilde insanlara sunmuşlardır. Keyifle-rince verilen bu manaların doğruluk derecesi ne sorgulanabilmiş ne de böyle bir kapıyı aralayacak şartlar oluşturulmuştur. Dolayısıyla Şîa kur'an'ı manen tahrif etmekte bir sakınca görmemiştir.

Şîa'dan bazıları her ne kadar mevcut Kur'an'ın değiştirildiğini iddia etseler de gerçekte kendileri bu değiştirme işlemini yapmaya çalışmışlardır. Kur'an'da ehl-i beyt ile ilgili ifadelerin kaldırıldığını söylemekle veya müphem ifadelere istedikleri manaları yüklemekle bu konuda öncü olmuşlardır. "Başkaları Kur'an'ı değiştirdi" tezini ileri sürerek kendileri onu değiştirmeye kalkışmışlardır.

4. Zahirî ve Bâtınî Anlamlar

Şîa'nın Kur'an anlayışı denildiğinde ilk akla gelen hususlardan bir tanesi de zâhir ve batîn kavramlarıdır. Şîa, her âyetin bir zahir ve bir de bâtın anlamının olduğunu iddia etmiş ve bu iddialarını da Peygamber (sas)'e nispet ettikleri: "Nazil olan her bir âyetin bir zahiri bir de bâtını vardır"⁹⁰ şeklindeki rivâyete dayandırmışlardır.

Onlara göre her âyetin zâhirî manasının yanında bâtınî manaları da vardır ve aslolan da zâhirî manaları değil bâtınî manalardır. Bâtınî manalar zâhirî mananın alternatifidir.⁹¹ Âyetlerin zâhirî manası insanlara açıktır. Bâtın manasını ise ancak imâmlar bilebilirler. İmâmlar olmaz ise bu manalar unutulup gider. Onun için imâmların olması zaruridir.⁹² Örneğin önceki kavimlerin helak olmasından bahseden âyetlerin zahiri, önceki kavimlerin helaki iken bâtını ise sonraki nesiller için öğüt olması olabilir. Zahir âyetin lafzı, bâtın ise tevilidir. Ne zaman ki âyetin bâtını keşfedilir ve o zahire uyarlanırsa işte o vakit âyetin manasına vâkıf olunmuş olunur.⁹³

Âyetlerin zâhirî manalarının yanında bâtınî manalarının olduğu tasavvuf erbabı tarafından da kabul edilmiş olmakla birlikte Şîa mezhebi ile aralarında çok büyük farklılıklar vardır. Tavasvuf ehli zâhirî mananın dışındaki bu manayı işârî yorum olarak isimlendirmiş ve bu konuda belirlenmiş usuller çerçevesinde işârî tefsirler yazmışlardır. Hatta "işârîlik" bir tefsir ekolü haline gelmiştir. Dolayısıyla tasavvufçular batın mananın zahir manaya ters düşmemesi için gayret sarf etmişler ancak şîa batını tefsir anlayışını benimseyerek tamamen zahiri manayı soyutlamışlardır.

⁹⁰ et-Tûsî, *et-Tıbyân fi Tefsîri'l-Kur'an*, 1/9.

⁹¹ Mahmut Ay, "İşârî Tefsirde İtibâr/Analoji Yöntemi", *Dinî ve Felsefî Metinler Yirmibirinci Yüzyılda Yeni-den Okuma, Anlama ve Algılama Sempozyumu* (İstanbul: Sultanbeyli Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü Kültür Yayını, 2012), 734.

⁹² Avni İlhan, "Şîa'da Usulü'd-Din", *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şîilik Sempozyumu* (İstanbul, 1993), 415.

⁹³ et-Tûsî, *et-Tıbyân fi Tefsîri'l-Kur'an*, 1/9.

Birçok Şîî fırka Bâtınıyye olarak kabul edilse de Bâtınıyye'nin tam olarak kurumsallaşması İsmâîlîler ile gerçekleşmiştir. Bâtınıyye denildiği zaman da genellikle İsmâîlîler anlaşılmalıdır.⁹⁴

Hz. Peygamber'den sonra on iki imâm görüşünü savunan Şîa; İmâmet, ric'at ve takiyye gibi görüşlerini desteklemek için âyetlerden referanslar bulmaya çalışmış, fakat bu konularda açık nass bulamayan İmâmiyye, aşırı Şîî fırkalardan biri olan İsmâîliyye'nin ortaya attığı bâtinî te'vil anlayışını benimsemiştir. Kur'an'ın zâhir manasının ötesinde bir de bâtin manasının bulunduğunu savunarak kendilerine özgü bir te'vil yöntemi geliştirmişlerdir.⁹⁵

Ebû Cafer'e göre her bir âyetin bir zahiri ve bir de bâtinî vardır. Her bir harfinin bir haddi ve her bir haddin de bir matlaı vardır.⁹⁶ Zahir ve bâtinînin tevillerinden bazıları gerçekleştiği gibi bazıları ise henüz gerçekleşmemiştir. Güneş ve Ay'ın hareket ettiği gibi hareket eder ve zamanı geldiğinde gerçekleşir. Onu da ancak âlimler ve imâmlar bilir.⁹⁷ İmâmların dışında hiçbir kimse Kur'an'ın hem zahirine hem de bâtinîna güç yetirmesi mümkün değildir.⁹⁸

Şîa'ya göre Allah, Kur'an'ın zâhirini tevhid, nübüvvet ve risalete çağırmaya; bâtinîni de imâmet, velâyet ve buna bağlı şeylere çağırmaya has kılmıştır. Aynı âyetin birbirine zıt çeşitli te'villeri olabilir. Hatta bir âyetin başı bir şey, sonu da başka bir şey hakkında inmiş olabilir. Kur'an'ın her devre mahsus manası vardır. Zamanın değişmesiyle Kur'an'ın manası tazelenir.⁹⁹ Kur'an'ın hem zâhir, hem de bâtin manasını yalnız Ehl-i Beyt bilir. Ehl-i Beyt'ten gelen manayı, anlaşılmasa dahi kabul etmek gerekir.¹⁰⁰ Âyetlerin bâtin manası, zâhirin yanında bir kılıfın içindeki bir cevher gibidir. Âyetlerin zâhirî ile uğraşmak ehl-i zâhirin işidir. İmâmlar, hucetler ve dâiler ise bâtinî te'vîl ile ilgilendirler.¹⁰¹

Kur'an'daki "el-kâfirûn" lafzı zâhirde bütün inkârcıları ifade ederken bâtinîde Ali'nin veliliğini inkâr edenlerin kastedildiğine hükmedilir. Zâhirde eski milletlere ait olan bir haber, bâtinîde bu ümmete hitap olabilir. Bazen de zâhir mana tamamen inkâr edilir.¹⁰²

Âyetlerin bâtinî manaları vehbî ve ledünnî ilim olarak kabul edilmesi ve bunların da imâmlara verildiğine inanılması imâmları tartışmasız birer otorite haline

⁹⁴ Alimoğlu, "Şîa Tefsiri ve Aşırı Bâtinî Yorum", 172.

⁹⁵ Özek, "İmamiye-İsnaaşeriye Şîası ve Tefsir Anlayışı", 220.

⁹⁶ Ayyâşî, *et-Tefsîr li'l-Ayyâşî*, 1/86.

⁹⁷ Ayyâşî, *et-Tefsîr li'l-Ayyâşî*, 1/86-87.

⁹⁸ Küleynî, *el-Fürû' mine'l-Kâf*, 1/228.

⁹⁹ Ayyâşî, *et-Tefsîr li'l-Ayyâşî*, 1/86.

¹⁰⁰ Ateş, "İmâmiyye Şîasının Tefsir Anlayışı", 159-160.

¹⁰¹ Alimoğlu, "Şîa Tefsiri ve Aşırı Bâtinî Yorum", 169.

¹⁰² Ateş, "İmâmiyye Şîasının Tefsir Anlayışı", 160.

getirmiştir.¹⁰³ Te'vil, tenzilin alternatifidir. Hz. Peygamber (sas) sadece tenzili bilirken, imâmlar ise te'vili bilmektedirler. Kur'an'ın bânînini bilme açısından imâmlar, peygamberden daha üst bir mertebededirler.¹⁰⁴ İmâmet risâletten daha kapsamlıdır. İmâmet risâlet ile başlamak ile birlikte onunla son bulmamış, velâyet formuna dönüşerek kıyamete kadar baki kalmıştır.¹⁰⁵ Dolayısıyla bu açıdan bakıldığında şîaya göre imamlar peygamberlerden daha üst bir mertebeye sahiptir.

Şîa, Kur'an'ın bânînî anlamına paralel olarak bir de cefr/cifr hesabı geliştirmiştir. Cefr bilgisine göre; Hz. Ali, Kur'an'ın bânînî manalarını Hz. Peygamber'den öğrenmiş ve insanlığın ihtiyaç duyduğu veya duyacağı tüm bilgileri cefr adı verilen kuzu/oğlak derisine yazmış ve *el-Cefr* ve *el-Cami'a* adıyla iki eser telif etmiştir. Bu iki eser sadece imâmlar tarafından anlaşılabilir şifrelerle doludur.¹⁰⁶ Camia, uzunluğu Rasûlullah'ın zirayıle yetmiş zira olan ve Hz. Peygamber'in Hz. Ali'ye yazdığı sahifedir. Orada bütün helaller ve haramlar, insanların ihtiyaç duyduğu her şey vardır. Hatta birini tırmalayıp yaralamanın cezası bile onda yazılıdır.¹⁰⁷

“Her lafzın bir zâhirî, her zâhirin bir bânîni ve her bânînin de te'vîli olduğu” düşüncesi de işin içine girince te'vîlin sınırları oldukça genişlemiş ve durum işin içinden çıkılmaz bir hal almıştır. Zira tefsir için oldukça önemli referanslar olan âyetin nüzûl sebebi, siyak ve sibakı gibi önemli hususları göz ardı ederek sadece lafız ve onun bânîni manasıyla hareket etmek, onları içinden çıkılmaz yanlışlara sürüklemiştir.

Şîa âyetlerin zahir ve bânîni manalarının olduğunu kabul etmekle kalmamış “bu bânîni manalardan bazıları gerçekleşmiş ama diğerleri henüz gerçekleşmemiştir. Güneş ve Ay'ın hareket ettiği gibi hareket etmekte olup zamanı geldiğinde bunlar gerçekleşecektir.” inancını da geliştirerek kıyamete kadar tahrife kapı aralamıştır. Âyetlerin bânîni manalarını sürekli hareket eden güneş ve aya benzeterek zamanla ortaya çıkabileceğini söylemişlerdir. “Onun (Kur'an'ın) bazı âyetleri muhkemdir, onlar kitabın anasıdır. Diğerleri de müteşabihtir. Kalplerinde bir eğrilik olanlar, fitne çıkarmak ve onun olmadık yorumlarını yapmak için müteşabih âyetlerinin ardına düşerler. Oysa onun gerçek manasını ancak Allah bilir. İlimde derinleşmiş olanlar, ‘Ona inandık, hepsi Rabbimiz katındandır’ derler” (Âl-i İmrân, 3/7) âyet-i kerimesindeki “**onun tevilini**” kısmını âyetlerin bânîni manası şeklinde yorumlamışlardır. Âyetteki “fi'l ilmi” kelimesinin üzerine durak koyarak: وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ şeklinde okumuşlardır. Bu şekilde okunduğunda âyetin anlamı şu şekilde olmaktadır: “Oysa

¹⁰³ Alimoğlu, “Şîa Tefsiri ve Aşırı Bânîni Yorum”, 172.

¹⁰⁴ Süleyman Uludağ, “Bânîni İlmî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 5/5/188.

¹⁰⁵ Ahmet Işıklar, *Velâyet ve İmâmet* (Ankara: Araştırma Yayınları, 2019), 161.

¹⁰⁶ Alimoğlu, “Şîa Tefsiri ve Aşırı Bânîni Yorum”, 172.

¹⁰⁷ Ateş, “İmâmiyye Şîasının Tefsir Anlayışı”, 168.

onun gerçek manasını ancak Allah ve ilimde derinleşmiş kimseler bilir.” “-İlimde derinleşmiş kimseler-”den maksatta imâmlardır.¹⁰⁸

Her âyetin bir zahiri bir de bâtını manası vardır. Önemli olan zahirî manalar değil bâtınî manalardır. Bâtınî manaları da ancak imâmlar bilir. Bâtınî manalar da tek bir mana değildir. Bu manalardan bazıları gerçekleştiği gibi bazıları ise henüz gerçekleşmemiştir. Zamanı geldikçe bunlar ara ara ortaya çıkacaktır. Bu şekildeki bir anlayış lafız olarak olmasa da mana olarak Kur'an'ın tahrifine büyük bir kapı aralamıştır. İmâmların insafına bırakılmış bir kitap haline gelmiştir. Onlar istedikleri şeyleri çok rahat bir şekilde Kur'an'a söyletebildikleri gibi, Kur'an'ın söylediği şeyleri de söyletmez hale getirebilmişlerdir.

5. Muhkem-Müteşâbih

Kur'an'da muhkem ve müteşâbih âyetlerin varlığı kesin olmakla birlikte hangi âyetlerin muhkem, hangilerinin müteşâbih olduğu tartışma konusu olmuştur. Bu konuyla ilgili farklı tanımlamalar olmakla birlikte genel olarak benzer şeyler söylenmiştir. Siyasî mezhepler dediğimiz Haricî, Şîa ve Mu'tezile'de ise daha farklı bir anlayış şekli görülmektedir. Onlar âyetlerin muhkem ve müteşâbihliğini içerdiği manaların anlaşılıp anlaşılmamasına göre değil de mezhebî görüşlerine uyup uymamasına göre tanımlamaya çalışmışlardır. Kendi görüşlerine uyan âyetleri muhkem kabul ederlerken diğerlerini de müteşâbih olarak kabul etmişlerdir.¹⁰⁹

Şîa mezhebi de Kur'an'da muhkem ve müteşâbih âyetlerin olduğunu kabul etmekle birlikte bunların anlaşılması noktasında kendi mezhebi düşüncelerini yansıtmıştır. Ebû Cafer: “Kur'an'da muhkem ve müteşâbihler vardır. Muhkem olanlara iman eder, onlarla amel eder ve onları din ediniz. Müteşâbih olanlar ise onlara iman eder ama onlarla amel etmeyiz.”¹¹⁰ Mesada bin Sadaka, Ebû Abdullah'a nâsîh, mensûh, muhkem ve müteşâbihi sordum. O da: “Nâsîh sabit olan ve kendisi ile amel edilen; mensûh kendisi ile amel edilirken sonradan onu ortadan kaldıran şeyin gelmesi ile amel edilmez olan; müteşâbih ise bilmeyen kişi için karışık olan şeydir.”¹¹¹

Müteşâbihi tanımlarken kullanılan “bilmeyen kişi için karışık olan şeydir” ifadesinin arkasında imâmet düşüncesini görebilmek mümkündür. İmâmlar için böyle bir durum söz konusu olmazken diğer insanlar için var olan bir durumdur. Âl-i İmran sûresi 7. âyet-i kerimesini de bu şekilde yorumlamışlardır. “Onun (Müteşâbih) tevilini ancak Allah ve ilimde derinleşmiş kimseler bilir” âyetindeki “tevil”nden maksadın Kur'an'ın tamamı, “ilimde derinleşenler”den maksadın ise Hz.

¹⁰⁸ Ayyâşî, *et-Tefsîr li'l-Ayyâşî*, 1/87.

¹⁰⁹ İsmail Çalışkan, *Siyasal Tefsirin Oluşum Süreci* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2012), 59.

¹¹⁰ Ayyâşî, *et-Tefsîr li'l-Ayyâşî*, 1/87.

¹¹¹ Ayyâşî, *et-Tefsîr li'l-Ayyâşî*, 1/88.

Peygamber başta olmak üzere ondan sonra gelen imâmlardır.”¹¹² Bu örneklerden de anlaşıldığı gibi Şîa'nın, müteşabihi kabul etmekle birlikte bunun alanını geniş tutarak Kur'an'ın tamamına yaydıklarını görebilmekteyiz.

6. Kıraatler

Şîa'ya göre kıraatlar mütevatir değildir. Tüm kıraatlar, ictihad mahsulü olup haber-i vahide dayanmaktadır. Kur'an'ın mütevatir olması kıraatların da mütevatir olmasını gerektirmez. Yedi kıraatın mütevatir olmadığını söylemek, Kur'an'ın mütevatir olmadığını söylemek anlamına gelmez. Zira Kur'an ve kıraatlar arasında çok fark vardır.¹¹³

Kur'an bir harf üzere nazil olmakla birlikte okuma şekilleri farklı olabilir. Bir kişi Kur'an'ı okurken kendine göre okuyamaz. Ancak kurrâ arasında mevcut olan okuma şekillerinden birini tercih ederek ona göre okuyabilir. Onlardan birini taklit etmesi caizdir. Kurrâ arasında dolaşan okuma şekillerinden birine göre okumasının caiz olduğu konusunda da icma vardır.¹¹⁴

Şîanın: “Kurrâ arasında mevcut olan (dolaşan) okuma şekillerinden” ibaresinden de kıraatlerin ictihadî olduğu anlaşılmaktadır. Hz. Peygamberden gelen okuma şekilleri değil de kurrâ arasında mevcut olan okuma şekilleri” diyerek Hz. Peygamber geriye bırakılırken, kurrâ ön plana çıkarılmaktadır. Adeta kıraatlerin kurrânın bir içtihadı olduğu imajı verilmektedir.

7. Yedi Harf

Şîa yedi harfi kabul etmez. Şîa, Yedi Harf ile ilgili birçok rivâyet olmasına rağmen, Zürâre'nin Ebû Cafer'den gelen rivâyeti esas alarak diğer tüm rivâyetleri reddeder. Zürârenin rivâyetine göre Ebû Cafer şöyle dedi: “Kur'an birdir ve bir tek varlığın yanından nazil olmuştur. Fakat Kur'an'daki ihtilaflar ravilerden gelmektedir.”¹¹⁵

Fudayl b. Yesar, Ebu Abdillah'a: “İnsanlar Kur'an'ın yedi harf üzerine nazil olduğunu söylüyorlar. Siz bu konuda ne diyorsunuz?” diye sorduğunda Ebû Abdullah: “Allah'ın düşmanları yalan söylüyorlar. Kur'an birisi tarafından ve bir tek harf üzerine nazil olmuştur”¹¹⁶ şeklinde cevap vermiştir.

Şîa'ya göre Rasûlullah'ın vefatından sonra dinin mercii Kur'an-ı Kerim ve masum olan Ehl-i beyt imâmlarıdır. Eğer herhangi bir rivâyet, Ehl-i beyt imâmlarından gelen haberlere muhalif ise bunun hiçbir önemi yoktur. Bu itibarla, Kur'an'ın yedi harf üzerine nazil olduğu şeklinde gelen haberlerin senetleri üze-

¹¹² Ayyâşî, *et-Tefsîr li'l-Ayyâşî*, 1/293.

¹¹³ Yılmaz, “Şîa'nın Kur'an ilimleriyle ilgili Görüşleri”, 172.

¹¹⁴ *et-Tûsî, et-Tibyân fi Tefsîri'l-Kur'an*, 1/7; Tabersî, *Mecmau'l-Beyân*, 1/12.

¹¹⁵ Küleynî, *el-Kâfî*, 2/348.

¹¹⁶ Küleynî, *el-Kâfî*, 2/349.

rinde durmayı gerekli görmeyen Şîî âlimlere göre, bir rivâyetin hüccet olmaktan düşmesinin ilk sebebi Ehl-i Beyt imâmılarından gelenlere muhalif olmasıdır.¹¹⁷

Hammâd bin Osman, Ebû Abdullah'a: "Sizden gelen hadisler (sözler) neden ihtilâfıdır?" dedim. O da bana: "Kur'an yedi harf üzerine nazil olmuştur. İmâm, en az yedi vecihte fetva verebilir" dedi.¹¹⁸

Bu rivâyette Kur'an'ın yedi harf üzerine nazil olduğu zikredilmiş olsa da buradan kastedilen nazil olan vahyin içermiş olduğu bâtını manalar olabilir. İmâmların en az yedi şekilde fetva vermelerinden kasıt, en az yedi manaya vâkıf olmaları olarak anlaşılabilir.

8. Esbâb-ı Nüzûl

Şîî tefsir denilince ilk akla gelen şeylerden birisi de esbâb-ı nüzûl konusudur. Kur'an'ı anlamada göstermiş oldukları keyfiliği burada da haddinden fazla görebilmek mümkündür. Ortaya atılmış oldukları inanç ilkelerinde imâmetten başka bir ilke tanımadıkları gibi esbâb-ı nüzûl konusunda da hiçbir ilmî tutum sergilememişlerdir. Hz. Peygamberin vefatından çok sonra meydana gelmiş bir hadiseyi dahi âyetlerin iniş sebepleri hakkında zikretmekten kaçınmamışlardır. Bunları zikrederken hadise ile âyetin arasında bir bağ olup olmamasına bakmamış sadece kendi görüşlerine uyup uymamasına dikkat etmişlerdir.

"Sebeb" kelimesinin çoğulu olan "esbâb" ile "nezele" fiilinin masdarı olan "nuzûl" kelimesinden meydana gelen "esbâbu'n-nüzûl"; Hz. Peygamberin risaleti döneminde vukû bulan ve Kur'an'ın bir veya birkaç âyetinin yahut bir sûresinin inmesine yol açan olay, durum ya da herhangi bir şey hakkında Rasululâh'a sorulan soru"¹¹⁹ demektir. Bu tariften de anlaşılacağı gibi sebebın önce olması gerekir. Önce sebep meydana gelecek, daha sonra da o sebep doğrultusunda âyet inecektir. Ama Şîa'da tam tersi bir durum söz konusu olmuştur. Önce inen âyetlere sonradan meydana gelmiş hadiseler sebep olarak gösterilmiştir. Yine âyetler hakkında sebep-i nüzûl oluştururken tarihî hakikatleri görmezden gelerek tamamen asılsız rivâyetler de uydurmuşlardır.

Konunun daha iyi anlaşılması açısından bazı örnekler zikrederiz:

1. Nur sûresi 11-20 âyet-i kerimeler Hz. Aişe'ye atılan iftirayı temizlemek için inmiş âyetlerdir. Hicretin 5. senesinde Benî Müstalık seferi dönüşünde Hz. Aişe'ye münafıklar tarafından iftira atılmış ve uzun bir aradan sonra inen bu âyetler ile Hz. Aişe temize çıkarılmıştır.

İlgili âyetler, Hz. Aişe'yi temizlemek için inmesine rağmen Şîî kaynaklarda tam tersi bir rivâyet uydurulmuştur. Bu âyetlerin Hz. Aişe'ye atılan iftira sonucu değil de Hz. Aişe'nin Maria'ya attığı iftira sonucu indiği zikredilmiştir. Şîî kaynak-

¹¹⁷ Yılmaz, "Şîa'nın Kur'an ilimleriyle ilgili Görüşleri", 173.

¹¹⁸ Ayyâşî, *et-Tefsîr li'l-Ayyâşî*, 1/88.

¹¹⁹ Muhsin Demirci, *Tefsîr Usulü* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2011), 230.

larda yer alan rivâyete göre Hz. Peygamber, Maria'dan dünyaya gelen oğlu İbrahim vefat ettiğinde üzüldü. Onu bu halde gören Aişe: “Neden üzülüyorsun. O senden değil, İbn Cureyh'tendir” der. Bunun üzerine Hz. Peygamber, Hz. Ali'yi onu öldürmesi için gönderir. Hz. Ali onu bir bahçenin içerisinde bulur. Kapıyı açması için vurur. Cureyh, Hz. Ali'yi elinde kılıçla ve öfkeli olarak görünce korkar ve kapıyı açmaz. Fakat Hz. Ali duvardan atlar ve İbn Cureyh'in peşine düşer. Cureyh kaçır ve bir hurma ağacına çıkar. Hz. Ali de onun arkasından ağaca çıkar. Hz. Ali kendisine yaklaşıncı o da kendisini ağaçtan aşağı atar. Düştüğünde üzeri açılır ve avret yerleri gözükür. Hz. Ali onun erkeklik ve kadınlık organlarının olmadığını görür. Gelir durumu Hz. Peygambere haber verir. Bunun üzerine Hz. Peygamber de: “Ehl-i Beyt'ten kötülüğü gideren Allah'a hamdolsun” der.¹²⁰

Bu rivâyette Şîa'nın tarihi hakikatleri nasıl değiştirdiği ve Kur'an'ın pakladığı Hz. Aişe'yi ne surette kötülediği görülmektedir. İftiraya uğrayan bir kişiyi, iftira atar konuma düşürerek tahrifte sınır tanımadıklarını göstermişlerdir.

2. *“Eğer antlaşmalarından sonra yeminlerini bozup dininize dil uzatırlarsa, küfrün elebaşlarıyla savaşın. Çünkü onlar yeminlerine riâyet etmeyen kimselerdir.” (Tevbe, 9/12)*

Âyet, Hz. Peygamberle anlaşma yapan fakat daha sonra da yaptıkları bu anlaşmaya sâdik kalmayarak hem Müslümanların hem de İslâm dininin aleyhinde hareket eden Mekke'nin ileri gelen müşrikleri hakkında nazil olmasına rağmen¹²¹ Şîa bu âyetin Cemel ashâbı hakkında nazil olduğunu iddia etmiştir. Rivâyete göre Müminlerin emiri, Cemel günü şöyle söyledi: “Ben yeminlerini bozan bu toplulukla ancak Allah'ın kitabındaki bir âyetten dolayı savaşıyorum” dedi ve sonra bu âyeti okudu. Sonra da sözünü şu şekilde devam ettirdi: “Bu şekilde yeminlerini bozan, dinden çıkan toplulukla savaşmam konusunda Peygamber (sas) benden defalarca söz aldı.”¹²²

3. *“Allah'ın nimetine nankörlükle karşılık veren ve sonunda kavimlerini helâk yurduna sürükleyenleri görmedin mi?” (İbrahim, 14/28)*

Âyette Allah'ın İslâm nimeti ile gönderdiği Hz. Muhammed (sas) ve bu nimeti kabul etmeyerek küfrü tercih eden müşriklerden bahsedilmektedir.¹²³ Onlar kendilerine İslâm gibi bir dini bırakarak küfür üzerinde devam etmeyi tercih ettiler.

Şîa ise bu âyetin Ümeyyeoğulları hakkında nazil olduğunu iddia etmiştir. Allah onlara biraz fırsat verdi, ama onlar o fırsatı değerlendiremediler ve tekrar küfre döndüler. Küfrü tercih ettikleri için de cehennemlik oldular.¹²⁴

¹²⁰ Kummî, *Tefsîru'l-Kummî*, 2/702.

¹²¹ Ebû Cafer İbn Cerir Muhammed b. Cerir b. Yezid Taberi, *Câmiu'l-Beyân fi Te'vîli'l-Kur'ân* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2005), 6/329.

¹²² Kummî, *Tefsîru'l-Kummî*, 2/404.

¹²³ Taberi, *Câmiü'l-beyân*, 7/452.

¹²⁴ Kummî, *Tefsîru'l-Kummî*, 2/528-529.

4. “Sizin Allah'ın Resulünü üzmeniz ve kendisinden sonra onun hanımlarını nikâh-lamanız asla caiz olamaz. Çünkü bu, Allah katında büyük (bir günah)tır.” (Ahzâb, 33/53)

Bu âyet-i kerime Hz. Peygamberin Zeynep binti Cahş ile evlenmesi münase-betiyle verdiği velime yemeği üzerine nazil olmuştu. Yemeğe gelen bazıları yemek yedikten sonra kalkıp gitmek yerine gecenin ilerleyen saatine kadar oturmaya ve sohbeta devam etmişlerdi. Hz. Peygamber (sas) bu durumdan rahatsız olsa da utandığından dolayı rahatsızlığını onlara söyleyememişti.¹²⁵

Şîa ise bu âyetin Talhâ hakkında nazil olduğunu iddia etmiştir. “Peygamber, mü'minlere kendi canlarından daha önce gelir. Onun eşleri de müminlerin analarıdır” (Ahzâb, 33/6) âyeti nazil olmuş ve Allah Peygamberin eşleri ile evlenilmesinin ha-ram kılınması üzerine Talhâ bu duruma kızmış ve “Muhammed kendi hanımlarını bize haram kılıyor, kendisi bizim hanımlarımız ile evleniyor. Eğer Allah, Muham-med'i öldürürse ben de şöyle şöyle yapacağım. O bizim hanımlarımızın halhalleri arasında koştuğu gibi ben de onun hanımlarının halhalleri arasında koşacağım”¹²⁶ demişti. Âyet bunun üzerine nazil oldu.¹²⁷

Şîâ, Kur'an'ı anlama noktasında sergilemiş olduğu siyâsî tavrın bir benzerini Esbâb-ı Nüzûl konusunda da göstermiştir. Tarihî gerçekliğinin olup olmamasına bakmaksızın âyetlerin nüzûl sebepleri hakkında rivâyetler uydurmaktan çekin-memiştir. Bir âyetin inmesine neden olan hadise olumsuz bir durum ise bunları sevmedikleri ve düşman olarak gördükleri sahabilerle ilişkilendirmişler, eğer âyet yaşanan güzel bir hadise üzerine nazil olmuş veya güzel bir durumdan bahsediyor ise bunları da sevdikleri sahabiler ile ilişkilendirmişlerdir. Hatta daha da ileri gide-rek Hz. Peygamberin vefatından sonra meydana gelen bir hadiseyi dahi önceden nazil olmuş âyetler için birer iniş sebebi olarak zikretmekten çekinmemişlerdir. Münafıklar ve kâfirler hakkında nazil olan âyetleri başta Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman olmak üzere sevmedikleri sahabiler ile irtibatlandırmışlardır.

9. Nasîh ve Mensûh

Şîa mezhebi Kur'an'da nesh konusunu kabul etmektedir. Şîanın mezhep ola-rak nesh konusunu kabul ettiğine dair şu rivâyetleri zikredebiliriz:

Hz. Ali bir kadiya uğradı ve ona “nesheden ile (hükümü) nesh olunanı biliyor musun?” dedi. O da: “Hayır bilmiyorum” dedi. Bunun üzerine Hz. Ali ona: “Hem helak oldun hem de helak ettin” dedi.¹²⁸

Zürâre Ebû Caferden şöyle rivâyette bulunur: “Kur'an nâsîh ve mensûh ola-rak nazil olmuştur.”¹²⁹

¹²⁵ Taberi, *Câmiü'l-beyân*, 10/323-324.

¹²⁶ *Halhalleri Arasında Koşmak*: Mecâzi bir ifade olup, evlilik kastedilmektedir.

¹²⁷ Kummî, *Tefsîru'l-Kummî*, 3/832.

¹²⁸ Ayyâşî, *et-Tefsîr li'l-Ayyâşî*, 1/87.

¹²⁹ Ayyâşî, *et-Tefsîr li'l-Ayyâşî*, 1/87.

Nesh emir ve nehiylerde caizdir.¹³⁰ Kur'an'da üç şekilde vardır: Lafzı sabit hükmü neshedilen, lafzı mensûh hükmü baki, lafzı ve hükmü neshedilen.¹³¹

Şîa neshin varlığı için delil olarak getirilen: “*Biz herhangi bir âyetin hükmünü yürürlükten kaldırır veya onu unutturur (ya da ertelersek), yerine daha hayırlısını veya mislini getiririz*” (Bakara, 2/106) âyet-i kerimesini de genel inanç çerçeveleri şeklinde yorumlamıştır. Âyetten kastın imâmlar olduğunu söyleyerek şu şekilde anlam vermişlerdir: “*Biz bir imâmı öldürür veya onun zikrini unutturursak onun sulbünden benzerini veya daha hayırlısını getiririz.*”¹³²

Sonuç

Genel olarak Şîa'nın Kur'an anlayışında keyfiliğin hâkim olduğunu görebilmekteyiz. Başta Kur'an'daki müphem ifadeler olmak üzere âyetleri istedikleri şekillerde tevil etmeye çalışmış ve onlara istedikleri manaları yüklemişler. Kur'an-ı Kerim ellerinde adeta bir oyun hamuruna dönüştürülerek istedikleri şekle sokmaya çalışılmıştır. İmâmet anlayışı üzerine kurulan mezhebi düşüncelerini doğrulayabilmek için kullanmışlardır. Hz. Peygamberden bir rivâyet gelmeden âyetleri tefsir etmenin doğru olmadığını söylemelerine rağmen bu kuralı ilk önce kendileri çiğnemiştir. Bu konuda en fazla kullandıkları alan ise Kur'an'daki müphem ifadeler olmuştur.

Şîa düşüncesinin temelini oluşturan imâmet, velâyet, ehl-i beyt'in fazileti ve imâmların masumiyeti gibi konular Şîi tefsir geleneğinin de belkemiğini oluşturmuştur. Kur'an'daki övgü içeren âyetlerin çoğu Hz. Ali ve ehl-i beyt'e hamledilirken; eleştiri ve kınama ifade eden âyetlerinin çoğu da Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer gibi Şîa tarafından sevilmeyen kimselere delalet ettiği şeklinde yorumlanmıştır.

Şîa adeta “En büyük usulümüz usulsüzlüğümüzdür” sözünü Kur'an'ı anlama noktasında temel ilke edinmiş ve o şekilde hareket etmiştir. Âyetlerin iniş sebebi önce, nüzûlü daha sonra olmasına rağmen bunlar bu kurala da hiç uymamışlardır. Hz. Peygamber'in vefatından çok sonra meydana gelen bir hadiseyi veya olayı bazı âyetlerin inişi için sebep olarak gösterebilmişler veya âyetlerin iniş sebebi farklı olmasına rağmen onları değiştirerek istedikleri şekle sokmaya çalışmışlardır. Nûr sûresinin ilk âyetleri iftiraya uğrayan Hz. Aişe hakkında nazil olmasına rağmen, uydurma bir rivâyetle bunun Hz. Aişe'nin Maria'ya attığı bir iftira sonucu inmiş olduğunu söyleyebilmişlerdir.

Her âyetin bir zahir ve bir de bâtın manası vardır. Bâtın manası da sabit değil, her zamana göre değişebilir, bunu da ancak imâmlar bilir diyerek hem Kur'an'ı tahrife kapı aralamış hem de imâmlara Kur'an konusunda istediklerini söyleyebilme imkânı sunmuşlardır. Birçok âyeti imâmet için delil getirmeye çalışmış, zâhi-

¹³⁰ et-Tûsî, *et-Tıbyân fi Tefsiri'l-Kur'an*, 1/12.

¹³¹ et-Tûsî, *et-Tıbyân fi Tefsiri'l-Kur'an*, 1/13.

¹³² Ayyâşî, *et-Tefsîr li'l-Ayyâşî*, 1/151.

rinde bulamadıkları delilleri bâtınında, müpheminde bulmaya çalışmışlardır. Kur'an'ın hiçbir âyetinde on iki imâm övülmemiş, onların muhalifleri yerilmemişken zorlama yorum ve batıl te'villerle birçok âyeti kendi görüşleri doğrultusunda delil olarak kullanmışlardır.

Kur'an'ı doğru anlama noktasında bütünsellik başta olmak üzere birçok ilkeyi yok saymışlar, âyetin başı farklı, ortası farklı, sonu farklı manalar içerebilir, diyerek âyetlerin içerisindeki konu bütünlüğünü tamamen ortadan kaldırmışlar, adeta “Kur'an bize ne söylüyor” ilkesini yok sayarak “Biz Kur'an'a ne söyletebiliriz”i ilke haline dönüştürmüşlerdir.

Şîa'nın Kur'an'ı kendi temel ilkeleri doğrultusunda yorumlama ve anlamaya çalışması bir tefrika sebebi olmuştur. Âyetlerin zâhirî manasına değer vermeyen ve bâtınî manayı da imâmaların tekeline bırakan bir Kur'an anlayışı, sadece belli bir kesimin düşünce dünyasına hitap etmeden öteye geçememiştir. Aslolan bâtınî manadır, onu da ancak imâmlar bilir, bâtınî manada zamana göre değişiklik gösterebilir, şeklindeki bir anlayış sadece imâmları otorite yapmıştı. İmâmları mutlak otorite kılan bu anlayış, Kur'an'ı imâmların vicdanına terk etmişti. Onlar istediklerini Kur'an'a söyletiyor ve bu da istedikleri âyetleri istedikleri şekilde yorumlamalarına imkân sağlamaktaydı.

Kaynakça | References

- Ağırkaya, Güven. “Öteki Algısının Tefsirdeki Yansımaları: Şîa Örneği”. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/2 (2020), 1435-1456.
- Alimoğlu, Amannisa. “Şîa Tefsiri ve Aşırı Bâtınî Yorum: Cafer b. Mansur Kitabı'l-Keşf Örneği”. *Binçöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/4 (2014), 163-182.
- Ateş, Süleyman. “İmâmiyye Şîasının Tefsir Anlayışı”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20/1 (1975), 147-172.
- Ay, Mahmut. “İşârî Tefsirde İ'tibâr/Analoji Yöntemi”. *Dinî ve Felsefî Metinler Yirmibirinci Yüzyılda Yeniden Okuma, Anlama ve Algılama Sempozyumu*. İstanbul: Sultanbeyli Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü Kültür Yayını, 1. Basım, 2012.
- Ayyâşî, Muhammed b. Mes'ûd. *et-Tefsîr li'l-Ayyâşî*. 3 Cilt. Tahran: Müessesetü'l-Bi'seti, 1. Basım, 1421.
- Bar-Asher, Meir M. “İmamiyye Şîasının Kıraat Farklılıkları ve Kur'an'a İlaveleri”. çev. Mehmet Dağ. *EKEV Akademi Dergisi-Sosyal Bilimler* 1/3 (1998), 207-235.
- Çayiroğlu, Yüksel. “Ehl-i Sünnet ile Şîa Arasındaki Temel İhtilâf Noktaları”. *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15/1 (2013), 199-243.
- Demirci, Muhsin. *Tefsir Usulü*. 1 Cilt. İstanbul: İFAV Yayınları, 2011.
- Habibov, Aslan. “İmâmiyye Şîası'nın Tefsir Tarihi ve Günümüze Ulaşan En Eski Şîa Tefsirleri”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/1 (2008), 207-251.

- Işıklar, Ahmet. *Velâyet ve İmâmet*. Ankara: Araştırma Yayınları, 2019.
- İlhan, Avni. “Şîa'da Usulü'd-Din”. *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şîilik Sempozyumu*. 409-433. İstanbul, 1993.
- İsmail Çalışkan. *Siyasal Tefsirin Oluşum Süreci*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2. Basım, 2012.
- Kondi, Şaban. “Şîa'da Kur'an'ın Mevsukiyeti Sorunu: el-İntisar Adlı Eser Özelinde Bir Değerlendirme”. *İlahiyat Akademi Dergisi* 10 (2019), 171-194.
- Kummî, Ebu'l-Hasan Ali b. İbrahim. *Tefsîru'l-Kummî*. Müessesetü'l-İmâmî'l-Mehdî (as), 1435.
- Küleynî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Ya'küb b. İshâk. *el-Füru' mine'l-Kâf*. nşr. Ali Ekber el-Gaffârî. Tahran: Dâru'l-Kütübî'l-İslâmiyye, 1388.
- Küleynî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Ya'küb b. İshâk. *el-Kâfî*. 8 Cilt. Beyrut: Menşûrâtu'l-Fecr, 2007.
- Özek, Ali. “İmamiye-İsnaaşeriye Şîası ve Tefsir Anlayışı”. *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şîilik Sempozyumu*. 215-237. İstanbul: İlmi Neşriyat, 1. Basım, 1993.
- Şahavatov, Sabuhi. “İmâmiyye Şîası'nın Kur'an'ın Tahrifi Konusuna Yaklaşımı”. *Usûl: İslami Araştırmaları* 22 (2014), 43-61.
- Tabatabâî, Muhammed Hüseyin. *el-Mizân fî Tefsîr'l-Kur'an*. 23 Cilt. Beyrut: Dâr-u İhyâî't-Turâsî'l-Arabîyyi, 1. Basım, 2006.
- Taberi, Ebû Cafer İbn Cerir Muhammed b Cerir b Yezid. *Câmiu'l-Beyân fî Te'vîli'l-Kur'an*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2005.
- Tabersî, Ebû Alî el-Fazl b. el-Hasen b. el-Fazl. *Mecmau'l-Beyân fî Tefsîr'l-Kur'an*. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1997.
- Tûsî, Ebu Cafer Muhammed b. el-Hasan et-. *et-Tıbyân fî Tefsîr'l-Kur'an*. 10 Cilt. Beyrut: Dar-u İhyâî't-Turâsî'l-Arabî, ts.
- Uludağ, Süleyman. “Bâtın İlmi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 5/188-189. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Yıldız, Sakıp. “Şîa'nın Kur'an-ı Kerim ve Tefsiri Hakkındaki Görüşleri”. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5 (1982), 45-69.
- Yılmaz, Musa Kazım. “Şîa'nın Kur'an İlimleriyle İlgili Görüşleri”. *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şîilik Sempozyumu*. İstanbul: İslâmî İlimler Araştırma Vakfı, 1993.